

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

ספר לימוד יומי

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

חלק ב'

טבת - תשע"ז

”שערי תשובה”

יוצא לאור ע”י ארגון ”ארחות ישר”
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר”ח קניבסקי שליט”א

יו”ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

ארגון ”ארחות ישר”

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון ”ארחות ישר”
בפקס: 077-4230219

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש מארגון
”ארחות ישר”.

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח”ו.

יוצא לאור לזכוי הרבים
לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל
מופלאה ומופלגת במדות טובות
ובמאור פנים לכל אדם
מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים
ומעשים טובים לכלל ולפרט
מרת **בת שבע אסתר קניבסקי** ע"ה
בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל
אשת חבר לרבינו מורה דרכנו
מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר
שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש
חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב
עליה אנו קוראים את המקראות
עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון
רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה
אוי מי יתן לנו תמורתה
זכותה תגן עלינו
תנצב"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש

לרפואתו ולהצלחתו

של ידידנו החשוב, אוהב התורה, ירא ה'
ר' **ניסן** בן נאנה **הקשורי**

ולעילוי נשמת

רעייתו אשת חיל,
הצדקנית, בעלת החסד
לואיז בת מרגרית ע"ה.
תנו לה מפרי ידיה
ויהללו בשערים מעשיה.

תוכן הענינים

פתח דבר

10

השער הראשון | באור התשובה ועקריה | אות כ"ג - נ'

13

פעילות הארגון

73

ברכה לראש משביר

בפתח החוברת הננו לחקוק
ברכה והודיה, לאיש יקר רוח, ידיד ה', מורם מעם,

החפץ בעילום שמו

אשר נדבה לבו לגשת אל המלאכה,
לתרום מהונו כדי לקבוע דפי מוסר אלו בדפוס,
להצלחת וישועת עם ישראל.
למען ילמדו ויתקדשו הרבים,
בהחדרת תורת אלקים חיים אלו בנפשותם,
לקדש שמו יתברך, בתיקון המדות ויראת שמים.

וזכות הרבים תלויה בו, להשפיע עליו ברכת ה',
לחזקו ולסעדו ולתת ברכה בכל מעשי ידיו
להצליח בכל אשר יפנה ברוחניות ובגשמיות,

אמן כן יהי רצון.

בגיל ורעדה עומדים אנו בפתח השער לדופקי בתשובה, הלא הוא ספר "שערי תשובה", ספרו האדיר של אחד משרפי מעלה, החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל זי"ע שהיה מענקי הרוח בדור דעה של הרמב"ם והראב"ד זי"ע, וכתב כמה ספרים אשר כל בית ישראל נשענים עליו והולכים לאורו מאז ועד עתה, כאלף שנות דור. וכבר העידו הראשונים על הספר "שערי תשובה" אשר לא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך ליבות בני אדם לדרכי החסידות.

ומובא בספר "הח"ח חיינו ופעליו", שאמר רבנו החפץ חיים זצ"ל בשם רבנו חיים מוולאזין זצ"ל כי **"הספר שערי תשובה הוא ספר מוסר השווה לכל נפש ומתאים לכל איש יהודי בכל הזמנים ובכל התקופות עד ביאת גואל צדק בב"א"**, ומוסרים בשם רבנו עקיבא איגר זצ"ל כי "הספר שערי תשובה אינו רק ספר מוסר אלא גם ספר הלכה", שהחסיד רבנו יונה זי"ע הכניס בו הרבה כללים ופרטים בפסקי הלכה הנצרכים. וידוע כי במשך כל הדורות, גדולי הראשונים והאחרונים, וכל בית ישראל, לא פסקו מלהגות בספר הקדוש הזה, אשר הוא ספר יסוד בדרכי התשובה.

החסיד רבנו יונה זי"ע חילק את הספר לארבעה שערים עיקרים, ובכל שער פירט לסעיפים וסעיפים את כל דרכי התשובה לפרטיה, כדי שנוכל לבוא לפני השי"ת זכים ונקיים, ולקיים כראוי את הציווים הנצחיים שנצטוונו מבורא העולם באהבתו אותנו, שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות.

והנה באהבתו יתברך אלינו ורחמי המרובים, פתח לנו שער, והדריכנו לגשת אל הקודש לעסוק בדברי תורה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה נהדרת ומגוונת של חוברות מוסר ויראת השם,

ביותר משלושים אלף עותקים מכל גליון, הנלמדים מדי יום ביומו, בישיבות וחדרי תלמוד תורה, בסמינרים ובתי ספר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובעוד מקומות רבים שמתקיימים בהם שיעורי תורה, בכל מקומות מושבותיהם להגדיל תורה ולהאדירה, ברוך הוא וברוך שמו.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד עתה, בארבע שנות פעילותנו, את הספר "ארחות יושר" לרבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בחלוקה ל"א חוברות, את הספר המפורסם "ארחות צדיקים" לאחד מהקדמונים מתקופת הרמב"ם ז"ל בחלוקה לכ' חוברות, ואת הספר "מסילת ישרים" להקדוש רבנו הרמח"ל זצ"ל בחלוקה לעשר חוברות. ועתה ע"פ עצת רבנו מרן שליט"א, עומדים אנו בזה להוציא לאור ולהפיץ את הספר הקדוש "שערי תשובה" לקדוש עליון החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל אשר קנה מקומו אצל כלל ישראל כספר היסוד לדרכי התשובה השלמה, וקניית דרכי ההלכה והיראה.

וכמעשינו בקודמים, חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזרת השי"ת ביאורים והערות קצרות, להביא את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפילה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי המחבר החסיד זצ"ל זי"ע, כי באמת כוונתנו רצויה להפיץ ולהרבות תורה ומוסר בישראל, כפי הזרכתו של רבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ונזכה כולנו ליום הגדול שנאמר בו, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בקרוב במהרה בימינו אמן ואמן.

**בברכת התורה
מערכת "ארחות יושר"**

סדר הלימוד היומי

שבוע א' יום א' א' בטבת - יום ה' ה' בטבת..... (פ' ויגש)

שבוע ב' יום א' ח' בטבת - יום ה' י"ב בטבת (פ' ויחי)

שבוע ג' יום א' ט"ו בטבת - יום ה' י"ט בטבת (פ' שמות)

שבוע ד' יום א' כ"ב בטבת - יום ה' כ"ו בטבת (פ' וארא)

לתועלת הלומדים

החבורות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.

(חבורות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם).

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

המשך השער הראשון

באור התשובה ועקריה

כג. העקר השביעי, הכניעה ככל לב¹ והשפלות, כי² המכיר את בוראו³ ידע כמה העוזר על דבריו⁴ שח ושפל⁵ ונגרע מערכו, בענין שנאמר (תהלים טו, ה) נבזה בעיניו נמאס, ונאמר (איוב טו, טז) אף כי נתעב ונאלח איש-שתה כמים עולה, (ירמיה ו, ל) כסף נמאס קראו להם. על כן יפגע ויהי שפל בעיניו. ודוד עליו השלום בהתודותיו על חטאו⁹ בבוא אליו נתן הנביא אומר

ביאורים

1. והשפלות. בדעתו. 2. המכיר את בוראו. פירוש, שידע אפס קצהו מרומותיו, וכן מכיר בטובותיו. 3. ידע. יבין ויחוש בלבו. 4. שח ושפל. כפוף, נקלה ונטול ערך. [או הכוונה, שח - אם הוא אדם קטן, ושפל - גם אם הוא אדם גדול (ראה רש"י ורד"ק ישעיה ב, ט)]. 5. ונגרע מערכו. ונפחת ממעלתו הרוחנית בשל חטאו. 6. נבזה בעיניו נמאס. רבינו מפרש כי מי שהוא נבזה ברשעתו הוא נמאס בעיני עצמו (זה השער). 7. אף כי נתעב וגו'. מקודם כתוב: "הן בקדושי לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו", ועז' אמר "אף כי" - כל שכן האדם הנתעב במעשיו והנבאש במעלליו ומרבה לעשות עוול בדרך השוטה את המים אשר ירבה לשתות די סיפוקו על כי אין הדרך לתת בעדו מחיר, וא"כ איך יצדק (מצודת דוד). 8. כסף נמאס קראו להם. קראו לישראל 'כסף נמאס' על שאינם נפרדים ממעשיהם הרעים, ככסף המעורב בפסולת ואינו נפרד ממנה גם כשצורפים אותו. 9. בבוא אליו נתן הנביא. להוכיחו על דבר בת-שבע.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

בְּסוֹף דְּרָכָיו (תהלים נא, יט) ¹⁰ זָכָחִי
אֱלֹהִים רוּחַ נְשַׁבְּרָה לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָּה
אֱלֹהִים לֹא תִכְזֶּה רוּחַ נִשְׁבְּרָה, ¹¹ רוּחַ
נְמוּכָה. לְמַדְנוּ מִזֶּה כִּי ¹² הַהֲכָנָעָה
מֵעֵקְרֵי הַתְּשׁוּבָה, כִּי הַמְזֻמָּר הֵזָה
¹³ יְסוֹד מוֹסֵד ¹⁴ לְעֵקְרֵי הַתְּשׁוּבָה,
(א) וְהַהֲכָנָעָה יִתְרַצֶּה הָאָדָם אֶל הַשֵּׁם,
שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו, ב) וְאֶל-זֶה אָבִיט

א. ובהכנעה יתרצה
האדם אל השם. כתב
בספר הגן (ליום
ארבעה עשר): "ואם
רוצה האדם שתהא
תפלתו מקובלת,
יסיר הגאווה ממנו רק
יהיה עניו ושפל. ולא
עוד אלא שעוונותיו
נמחלים, ומרמז לזה:
והוא חרום יכפר עון
(תהלים עח, לח) עו"ן
אותיות ענ"ו. עכ"ל.

"נושא עון [שאין הקב"ה מדקדק להעניש] ועובר על פשע לשארית נחלתו"
(מיכה ז, יח). במסכת ראש-השנה (יז.) דורשת הגמרא פסוק זה: "לשארית
נחלתו" - ולא לכל נחלתו [שאין הקב"ה נושא עון לכל ישראל, אלא] למי
שמשים עצמו כשיריים". ופירש רש"י (סנהדרין קיא:): כשיריים - שאינם
נחשבים, כך אין הוא חשוב בעיניו ואינו מתגאה.

בטעם הדבר שהקב"ה נושא עון למי שנכנע ואינו מתגאה, ביאר בספר לשמוע
לימודים, שאינו דומה אדם מכובד החוטא, לאדם פשוט ונבזה החוטא.
חטאו של אדם מכובד הוא יותר גדול ויותר מגונה. ולכן, אדם שמתגאה
ומחשיב את עצמו - נוהגים עמו על פי דרכו, ונחשב חטאו כשל אדם חשוב,
ואילו אדם שמקטין את עצמו - נוהגים עמו כחטא של אדם פשוט, שיותר

ביאורים

10. זכאי אלוקים רוח נשברה. רוח נכנעת ושבורה - הרי היא כזבחים וקרבתות. 11. רוח נמוכה. ענוה והכנעה. 12. ההכנעה מעיקרי התשובה. כלומר, על ידי ההכנעה מתקרב האדם לבוראו אחרי שנתרחק ע"י החטא. כי קרבן ["זכאי אלוקים רוח נשברה"] לשון התקרבות ('הרצה בתשובה'). 13. יסוד מוסד. בסיס איתן. 14. לעיקרי התשובה. בפרק זה מוזכרים רבים מעיקרי התשובה.

קל להמחל.
ב'ערוך לגר' ביאר
שיש ב' מיני ענוה.
יש ענוה שאין הוא
מקפיד כלל על כבודו
משום שסבור שהכל
הבל ואין כאן מקום
לקפידה כלל, אבל
לא שמשפיל עצמו.
אבל יש ענוה והיא
העיקרית, שמחשיב
את חברו שהוא
יותר חשוב ממנו,
מפני שמעמיד נגד
עיניו את המעלות
שנמצאים בחברו
ולא בו, אלא שלפי
האמת בו יש מעלות
רבות שמכריעות
את מעלות חברו.
וזו המדה העיקרית
שעליו נאמר שמשים

אֶל-עֲנִי וְנִכְחַר-רוּחַ, וְנֶאֱמַר בְּעֵינֵי
הַתְּשׁוּבָה (שם נו, יד-טו) וְאָמַר
¹⁵ סֹלוּ-סֹלוּ פָנֶי-דֶרֶךְ ¹⁶ הָרִימוּ
מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי, כִּי כֹה אָמַר
רַם וְנִשְׂא שׁוֹכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ
¹⁷ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשַׁכֵּן וְאֶת-דְּכָא
וְשֹׁפֵל רוּחַ, לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפִלִים
וְלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים, לְמַדְנוּ כִּי
הַהֲכָנָעָה מֵעֵקְרֵי הַתְּשׁוּבָה. וְכֵן
שָׂאָר כָּל הַפְּרָשָׁה מְדַבֵּרֶת עַל
בְּעָלֵי הַתְּשׁוּבָה (שם שם, טז-יח) כִּי
לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְגו', בְּעוֹן בָּעֵצוֹ
קִצְפָתִי וְגו', דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאָהוּ
וְאֶנְחָהוּ. פְּרוּשׁ, "דְּרָכָיו רָאִיתִי"

עצמו כשיריים, שחושב את האחרים לעיקר ואת עצמו לשיריים, אבל את
חברו מרים ומגביה.

ביאורים

15. סולו סולו. עשו דרך סלולה. 16. הרימו מכשול. סלקו את היצר הרע. 17. מרום וקדוש וגו'. ר"ל אף על פי שהוא קדוש ושוכן במרומים, בכל זאת הוא שוכן גם עם אלה אשר הם 'ואת דכא' - מדוכא וכואב, 'ושפל רוח' - שפל וענו הנושא עיניו אל ה' שיעזרהו (מפרשים). או הכוונה, 'ושפל רוח' - בעל תשובה (מלבי"ם).

שערי

שער ראשון

תשובה

בהכנעה, כמו שאמר זאת-דבא ושפל-רוח, ובמרידות הלב, כמו שאמר כי-רוח מלפני יעטף. "וארפאהו", כי אסלח לעונו, כמו (חושע יד, ה) ארפא משוכתם, (ישעיה ו, י) ושב ורפא לו. "ואנחהו", אעזרהו על עזיבת החטא ואנבירהו על יצרו.

כד. ודע כי ¹⁸מעלות ההכנעה רבות, כאשר יתבאר ¹⁹בשערי הענה בעזרת השם. והמדרגה העליונה בהכנעה ²⁰המתיבת מדרך התשובה, ²¹שיגדיל ויאדיר עבודת השם, ולא יחזיק מוכה לעצמו, כי יקטן ²²הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם, על כן יפגע ויעבר בהצנע, ²³ולא יחמד כבוד על מעשיו ²⁴הנכבדים, ²⁵ולא יבקש תפארת על פעליו המפארים, ויסתירם ²⁶מדעתם כפי היכלת.

ביאורים

18. מעלות ההכנעה רבות. מדרגות רבות יש בהכנעה. 19. בשערי הענוה. רבינו חיבר ספר בשם זה, אך לא זכינו לאורו. 20. המתיבת. המתבקשת. 21. שיגדיל ויאדיר. גדול בכמות ואדיר באיכות (מלבי"ם ישעיה מב, כא). או הכוונה, יגדל ויתחזק. 22. הכל. כל מעשיו הטובים. 23. ולא יחמוד. בלבד. 24. הנכבדים. הגדולים והחשובים. 25. ולא יבקש תפארת. לא יצפה שיפארוהו בני אדם. 26. מדעתם. מידיעת הבריות.

שערי

שער ראשון

תשובה

כה. ובא הענין הזה ²⁸על עקר התשובה מבאר בדברי הנביא עליו השלום, שנאמר (מיכה ו, י) במה אקדם יי אפך לאלהי מרום. פרוש, במה אקדם השם על רב חסדיו, כי הזכיר למעלה בפרשה מחסדי השם ויתפרד. וכמה אפך לאלהי מרום על רב חסדי. והזכיר לאלהי מרום, להורות ולהודיע במה ראוי אשר ³⁰יכף ויפגע מי שהמרה ³¹רם על הכל. ובאר הענין הזה אחרי כן: "האקדמנו בעולות ³²בעגלים בני שנה, תירצה יי באלפי אילים ברבבות ³³נחלי-שמן", אשר אקדמנו בהם על רב חסדיו. "האתן כבודי פשעי", להראות כניעתי וכפיפתי על רב חסדי, וכי אני מכיר עצם פשעי, כי ראוי לתת כבודי קרנן בעבור פשעי, כי רב מאוד וכי עצום. ³⁴"פרי בטני חטאת נפשי", הזכיר על הפשע כבודי ועל החטאת פרי בטני, כי הפשע הוא המרד כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ימא לו, ב) והוא יותר ³⁵מן החטא. והיתה התשובה, "הגיד

ביאורים

27. הענין הזה. של הכנעה והצנע לכת. 28. על עיקר התשובה. שהוא אחד מעיקרי התשובה, כי כניעה היא גורמת לתשובתו של החוטא להתקבל בהיותו בכלל לב נשבר. 29. אקדם ה'. אחלה פניו. 30. יכף. יתכופף. 31. רם על הכל. את הקב"ה שהוא נעלה ומרומם מעל הכל. 32. בעגלים בני שנה. שהם טובים ומובחרים. 33. נחלי שמן. לנסכים. 34. פרי בטני חטאת נפשי. האתן את שאר ילדי [פרי בטני] בעבור חטאת נפשי. 35. מן

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

לִּי אָדָם מִיָּה-טוֹב וְיָדָה יְיָ יוֹרֵשׁ מִמֶּנִּי כִּי
אִם-עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט ^(ב) וְאַהֲבַת חֶסֶד,
כִּי זֶה נִבְחָר מִן הָעוֹלֹת וְהַמִּנְחֹת

ב. ואהבת חסד.
"עשות חסד" אין
כתיב, אלא "אהבת
חסד". "עושה" החסד,
אם באים ומבקשים
ממנו לעשות חסד עם פלוני ואלמוני, נכון, לא יתמהמה, ילך מיד ויעשה.
ברם, כל זה אין מספיק עדיין, אלא צריך "אהבת חסד", אהבה וחשק לעשות
חסד.

והנה, המתאווה ומשתוקק לדבר שערב לו, אינו ממתין שיבואו אליו, אלא
רודף ומחפש אחריו עד שישלמו. ורדיפת העולם אחרי התענוגות תוכיח...
כמו כן על האדם לרדוף אחר מעשי החסד. המרחק בין עשיית חסד לאהבת
חסד, הוא כגובה השמים מעל הארץ...

ואין זו מעלה והצטיינות מיוחדת, אלא כל אדם באשר הוא נדרש להגיע
למדריגה זו, כדכתיב: "ומה ה' דורש ממך", וכשיעמוד לאחר אריכות ימיו
ושנותיו לפני כסא הכבוד בבית דין של מעלה, ידרשו ממנו אם מילא אחר
דרישה זו של מדריגת אהבת חסד (לב אליהו ח"א עמ' יא, קפג).

"חפץ חיים" מבאר בדרך שונה מעט: "עשות חסד", הוא מצד ההכרח. כגון
שבא אליו הנצרך פעם פעמיים, ולא נעים לו להשתמש ממנו, אזי הוא נאלץ
ללכת ולעזור לו. כמובן שבצורה כזאת אין עשיית החסד נעשית בלב טוב
וברצון. לכן בא הנביא ומודיענו בשם ה', "ומה ה' דורש ממך? - אהבת חסד".
אל תחשוב שזוהי עושה לפעמים חסד יצאת ידי חובתך, כי אם צריך
אתה "אהבת חסד",

כי ההבדל גדול בין דבר שעושים מצד ההכרח או מצד האהבה. ואהבת
האדם עם בניו תוכיח, שהוא מתנהג עמם יותר מכפי חיובו. מתבונן תמיד
כיצד להיטיבם במזונותיהם, מלבושיהם, נשואיהם והתבססותם, אף כשאינם
מבקשים דבר. כן צריך האדם לחפש בכל כוחו איך להיטיב עם הזולת, והכל
יעשה בעין יפה (אהבת חסד ח"ב, דף כב. ועיין מלבים ישעיה נו, ו).

ביאורים

החטא. שהוא בשוגג. 36. ואהבת חסד. כי בזה הוא מראה את הכרתו בחסדי
ה' (הרצאה בתשובה).

ג. והצנע לכת עם
אלוקיך. "ומה ה'
דורש ממך... ואהבת
חסד, והצנע לכת
עם אלוקיך". מדת
"אהבת חסד" היא
יקרת המציאות. אתה
מוצא באדם שהוא
אוהב ממון, או אוהב
מאכלים מסויימים.
אין זאת שהוא באמת
אוהבם, אלא את
עצמו הוא אוהב, ועל
כן יחבב את הכסף
והמאכלים. גם מי
שנוהג באהבה וחיבה
עם הזולת, אפשר הוא
עושה כן כדי שישבו

לְקָדֶם בּוֹ אֶת הַשֵּׁם עַל חֶסְדִּיו.
וְהַצְנַע לְכַת עִם אֱלֹהֶיךָ, זֶה עֲקָר
כְּנִיעַתְךָ וּכְפִיפְתָּךְ לְעִבְדֹת אֶת הַשֵּׁם
כְּהַצְנַע לְכַת, כִּי זֶה יוֹרֵה עַל כְּנִיעַתְךָ
שֶׁלֹא תַחֲמוֹד כְּבוֹד עַל מַעֲשֵׂיךָ הַנִּכְבָּדִים
³⁷ אֶף כִּי עַל הַמַּעֲלֹת אֲשֶׁר לֹא יִחְפֹּץ
בָּהֶם הַיּוֹצֵר אֶת יְצוּרָיו, כִּי אֵין
לְהַתְחַלֵּל בָּהֶן, כְּמוֹ ³⁸ הָעוֹשֵׁר וְהַגְבוּרָה
וּמִיָּנִי הַחֲכָמוֹת, זֹלָתִי הַשֶּׁכֶל וְיָדוּעַ
אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה
ט, כב) אֵל-יִתְהַלֵּל חֲכָם בְּחֲכָמָתוֹ וְגו'.

לו אהבה ויחבבו גם אותו. אבל אהבה אמיתית טהורה לזולת היא נשגבה
מאד.

"אהבת חסד" היא רום המעלה של אהבה נקיה מכל שמץ של אנוכיות.
משמעותה הנכונה של אהבת חסד, מוצאת ביטוי בהמשך הכתוב - "והצנע
לכת עם אלוקיך". ללמדך: האדם שיש בו אהבה לחסד, ועושה חסד לשם
חסד, חזקה עליו שיצניע את חסדיו ויברח מכל צל של פרסום, ישתחרר
מכל מיני נגיעות ופניות שבלב, ויחד כוונתו לה' לבדו שציוונו לאהוב
ולהיטיב עם בריותיו (נחלת יוסף ח"ב, 1165, וירא).

ביאורים

37. אף כי על המעלות וכו'. פירוש, וכל שכן שלא תחפוץ בכבוד בשל
המעלות אשר אינן גורמות לאדם להיות רצוי יותר לפני בורא העולם.
38. העושר והגבורה ומיני החכמות. שהרי הם מתנות שמים.

שערי

שער ראשון

תשובה

כו. ועוד נתחייב בעל התשובה על הכניעה, מפני שהוא חייב להסיר מנפשו ³⁹המדות שגורמות לחטא ⁴⁰ומעוללות הפשעים.

כז. והנאווה ⁴¹מספכת כמה עבירות ומגפרת יצר לב האדם עליו, שנאמר (דברים ח, יד) ⁴²ורם לבבך ושכחת את-י' אלהיך, ונאמר (משלי כא, ד) ⁴³רום עינים ⁴⁴ורחב לב נר רשעים חטאת. פרוש, הנאווה ⁴⁵נר הרשעים, כי ממנה ⁴⁶יפרו החטאים, כאשר נאמר ורם לבבך ושכחת, ונאמר

ביאורים

39. המדות שגורמות לחטא. שהרי מעיקרי התשובה הוא קבלה על העתיד, וכשהוא עדיין במצב של גאווה הרי הוא נחשב בבחינת מה כטובל ושרץ בידו כי הגורם לחטאיו עדיין קיים אצלו (הרוצה בתשובה). ⁴⁰ומעוללות. ומסובבות, לשון עילה וסיבה. או הכוונה, פועלות, עושות, כמו "ועולל למו" (איכה א, כב), "וכפרי מעלליו" (ירמיה כא, יד). ⁴¹מספכת כמה עבירות. היא סיבה להביא את האדם לידי כמה עבירות. ⁴²ורם לבבך ושכחת את ה' אלוךך. הגאווה היא סיבה כללית לכל העבירות, כי על ידה בא לשכחת ה'. ⁴³רום עינים. גסות הרוח (רש"י). דרך גסי הרוח להרים עיניהם כלפי מעלה (מצ"ד). ⁴⁴ורחב לב. "חפץ למלאות תאות לבו" (רש"י). "ענין בקשות תענוגים הרבה והתאוה להם" (מצ"ד). "שלבם מתאוה בלי גבול ואין קץ לתאוותיו" (מלבי"ם). ⁴⁵נר הרשעים. 'נר' - היינו חרישת השדה והכנתה לזריעה. הגאווה הינה הכנה להצמיח רשעים וחטאים. ⁴⁶יפרו החטאים. "כי ממנה יפרו וירבו עוונותם כאשר תפרה ותנוב התבואה בסיבת הניר (בגלל החרישה), כי בגאותם וגאונם ירדפו עניי ארץ" (רבינו בפירושו למשלי).

שערי

שער ראשון

תשובה

(תהלים י, ב) ⁴⁷בנאות-רשע ידלק עני. ונאמר (שם לא, יט) ⁴⁸הדברות על-צדיק עתק בנאווה. ונאמר (יחזקאל לב, כד) אשר-⁴⁹נתנו חתימתם בארץ חיים. וכמו שעושים בני אדם ⁵⁰נר בשדה כדי ⁵¹לפרות בו הזרע ⁵²ולאסוף רב תבואות, כן עושים הרשעים את הנאווה נר בלבבם וזרעים בו המחשבות הרעות להוליד ולהצמיח העבירות שהם פרי מחשבותם. ועל דרך המשל כמו שאמר הנביא (הושע י, ד) ⁵³ופרח בראש משפט. ומה שאמר "חטאת", פרוש, ⁵⁴נר רשעים, נר חטאת, ⁵⁵וכולל חטאים רבים, כמו (ירמיה יז, א) ⁵⁶חטאת יהודה. או יהיה פרושו, ⁵⁷וחטאת, בחסרון

ביאורים

47. בנאות רשע ידלק עני. הרשע בגאותו ירדוף את העני ויצר לו. 48. הדברות על צדיק עתק בנאווה. שפתי שקר המדברות דברים קשים וחזקים על הצדיקים - מתוך גאווה. הרי הגאווה סיבה לדיבורים אסורים. 49. נתנו חתימתם בארץ חיים. הטילו פחדם על אחרים. והם הפרנסים המטילים - מחמת גאותם - אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים כי אם לצורך הנאתם (ועיין בשער השלישי אות קסג). 50. נר. חרישה. 51. לפרות. להצמיח. 52. ולאסוף רב תבואות. בכדי לקצור תבואה רבה. 53. ופרח בראש משפט. גם שם המשיל את מעשיהם הרעים לדבר צומח ופורח כעשב מר הנקרא "ראש". "משפטיהם פורחים וגדלים תמרוורים לעניים ואביונים" (רש"י). 54. נר רשעים נר חטאת. ומלת "נר" מוסבה על שניהם, כלומר נר הרשעים הוא נר חטאת (פתח השער). 55. וכולל חטאים רבים. מילת 'חטאת', למרות שהיא בלשון יחיד, כוללת חטאים רבים. 56. חטאת יהודה. שמשמעו חטאים רבים. 57. וחטאת בחסרון ואו. כלומר, שחסר כאן ו'

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

וְאִי, כְּמוֹ (חֲבִיקוּן ג, יא) שְׁמֹשׁ יִרְחַ.
וְהַטָּעִים, מְלֻכָּד בִּי הַגְּאֹהַ גּוֹרְמַת
חֲטָאִים, הַמִּדָּה עֲצֻמָּה חֲטָאִת, כְּמוֹ
שְׁנֵאמֹר (מְשִׁי טז, ה) ⁽⁷⁾תִּזְעַבְתִּי יְיָ כָּל-
גְּבוּהַ-לֵּב, וּבַעַל הַגְּאֹהַ נִמְסָר בִּיד
יָצָר, ⁽⁵⁹⁾כִּי אֵין עֶזֶר הַשֵּׁם עִמּוֹ אַחֲרֵי
אֲשֶׁר הוּא תִזְעַבְתָּ הַשֵּׁם.

ד. תועבת ה' כל גבה לב. ביאר הגר"א (משלי טז, ה): אפילו אדם שעדיין לא הוציא את גאותו לפועל, ולא עשה שום מעשה של גאווה בהליכתו או בדיבורו, ושום תנועה או סימן של גאווה לא ניכרים עליו, אבל ה' חוקר לב

ובוחן כליות - הוא מעיד עליו שהוא גבה לב. כלומר, הגם שגאותו מוסתרת בלב פנימה, בכל זאת - "תועבת ה'"! משוקץ ומתועב הוא בעיני הקב"ה, ויתן את הדין על כך במשפטי שמים.

ה. כי אין עזר השם עמו אחרי אשר הוא תועבת השם. במסכת סוכה (נב): אמר רבי שמעון בן לקיש: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר (תהלים לו): "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו". ואלמלא הקב"ה עוזרו - אינו יכול לו, שנאמר (שם): "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו".

היה המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל מזכיר ומזהיר: הנה רבינו יונה כאן כתב כי "בעל הגאווה נמסר ביד יצרו, כי אין עזר ה' עמו אחרי אשר הוא תועבת ה'". אם נצרף שני אמרים אלו - חדרה תאחזנו, כי במלחמת האדם עם יצרו בכל יום ויום, הרי בדרך הטבע אין האדם יכול לנצחו, אלא בנוסף

ביאורים

החיבור וצריך להוסיף ו', שמלכד היות הגאווה "גיר רשעים", "וחטאת" - היא עצמה חטא. 58. שמש ירח. שמשמעו שמש וירח. 59. כי אין עזר ה' עמו. כמובא במסכת סוכה (נב): "אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר: 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו', ואלמלא הקב"ה שעוזר לו - אינו יכול לו, שנאמר: 'ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו'". מבואר כי אם אין עזר ה' עמו - נמסר ביד יצרו.

לרצונו הנחוש צריך עזר ה'. לכן בעל הגאווה שהוא מתועב ואין לו עזר ה' - חרץ רבינו יונה משפטו: "בעל הגאווה נמסר ביד יצרו!" ומעתה אין לגאווה שום תקווה, ואבוד הוא לגמרי ('לענוים יתן חן' עמ' רא).

ו. המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו. וצריך להבין, הרי 'הטומאה והטמטום שנוצרו עקב החטא הן פגמו בנפשו, וזהו גופא

העונש שנפשו נטמאה ופגומה" (הגר"א דסלר זצ"ל "שיחות" לד, א"כ

ביאורים

כת. ועוד חייב פעל התשובה
⁶⁰להכניע ⁶¹ולקיים עליו
להתנהג על הדרך שאמרו רבותינו
זכרונם לברכה (אבות פ"ד מ"י) והוי
שפל-רוח בפני כל אדם, ⁶²וישיג מזה
שלא יכעס ולא יקפיד על חביריו וגם
לכל הדברים ⁶³אשר ישמע אל יתן
לבו, ⁶⁴להעביר על מדותיו, ומעבירים
⁶⁵מזה להתכפר על עונותיו, כמו
שאמרו זכרונם לברכה (ר"ה יז, א)
⁽⁶⁾המעביר על מדותיו ⁶⁶מעבירים

העונש שנפשו נטמאה ופגומה" (הגר"א דסלר זצ"ל "שיחות" לד, א"כ

60. להכניע. גם לפני בני אדם. 61. ולקיים עליו. לקבל על עצמו. 62. וישיג מזה שלא יכעס וכו'. מתוך זה שיכנע לפני הבריות יגיע שלא יכעס ולא יקפיד, והרי בעל תשובה מזהיר באופן מיוחד על הכעס כאשר נתבאר באות ט"ו. [ועוד, כי הרבה מהעבירות שבין אדם לחבירו וגם שבין אדם למקום באות מן הכעס, ועל כן תועיל לו הכניעה להנצל מכל העבירות הבאות מן הכעס וההקפדה על הבריות (הרוצה בתשובה)]. 63. אשר ישמע. שמדברים נגדו. 64. להעביר על מדותיו. שניח את מדירתו, כלומר, שימנע מלמדוד מדה כנגד מדה למי שמצער אותו. 65. מזה. מחמת זה. 66. מעבירים לו על כל פשעיו. מדת הדין מניחה את פשעיו והולכת לה ואינה מדקדקת אחריהם.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, מִדָּה כְּנֶגֶד
מִדָּה, וְזֶה ⁶⁷פֶּתַח תִּקְוָה נִכְבָּד מְאֹד.

איך תמחק ותתבטל
טומאת העבירה
שהיא מציאות - ע"י
דיון שונה בב"ד של

מעלה בגלל שהעביר על מידותיו? יתר על כן, הרי עונשי הגיהנום ושאר
היסורים אינם נקמה לשמה, אלא הם לטובת האדם למרק את פגמי החטאים
שבנפש, וא"כ, "אדרבא, לטובתו כדאי היה שלא יהיו מעבירין לו על פשעיו,
אלא ענישוהו ועל ידי זה היה מתקן את עצמו ע"י העונש" ("שיחות", שם).
והביאור הוא, שאמנם האדם יוצר בעצמו ע"י מצוותיו את הקדושה בנפשו
שהיא הגן-ערך שלו, ולהיפך ח"ו, הוא היוצר בחטאיו את הטומאה בנפשו
שהיא הגיהנום שלו. אך יחד עם זאת הוא גם מעצב את גודל הכלים והאמצעים
שיוצרים קדושה או טומאה הן בעולם הזה והן בעולם הבא, כלומר האדם הוא
הבונה את המכונה שמייצרת קדושה וטומאה, והוא הקובע את כושר היצור
שלה דהיינו את איכות וכמות הקדושה והטומאה שיקבעו בנפשו ע"י מעשיו.
אחד מהיסודות העיקריים הקובעים את מידת הטומאה שתחקק בנפש ע"י
העבירות השונות הן המידות. כאשר המידות הרעות של האדם פועלות
במלא חוזקן, כי אז כל חטא ומעשה רע הנובע מאותן המידות או שיש לו
קשר עמך - נעשה במדריגה גבוהה של רע, וממילא נוצרת טומאה גדולה
בנפש בעולם הזה ובעולם הבא. לעומת זאת, הגודר וכובש את מידותיו
הרעות - ממילא פעולתן הרעה מצטמצמת. באותה מידה שמקטין אותן כך
נחלש כושר היצור של המכונה - הכלי המייצר את הטומאה בנפשו, ותוצאת
חטאיו היא טומאה קטנה יותר.

ולפי זה מובן איך המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו אפילו
שחטא הוא מציאות, כי המעביר על מידותיו אע"פ שלא ביטלן לגמרי אבל
עכ"פ ריסנן וצמצמן במידה זו או אחרת, ולכן אף כאשר נכשל, הכשלון הוא
מצומצם והוא יוצר בנפש השחתה מועטת ומציאות של טומאה מצומצמת,
וממילא מעבירין לו על כל פשעיו שהרי אינם פשעים אלא חטאים קטנים
("שפתי חיים" מועדים ח"ב עמ' רכד, וע"ש עוד עמ' רכז).

ביאורים

67. פתח תקוה. כי אולי לא השלים חוק התשובה כדבעי, ובזכות ענין זה

ז. יתן למכהו לחי
ישבע בחרפה. פירוש:
האדם יהיה שמח כל
כך בחרפה שמחפים
אותו כאילו אכל
ושבע, וזו היא תשובה
נפלאה. כמו שהיה
מרגלא בפומיה
דמורי ז"ל [רבי משה
קורדובירן] שהיה

⁶⁸וְנֶאֱמַר (איכה ג, כט-ל) ⁶⁹יִתֵּן בְּעֶפֶר
פִּיהוּ אוֹלֵי יֵשׁ תִּקְוָה, ⁷⁰יִתֵּן לְמִכְהוּ
לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחֶרְפָּה.

כט. הָעֶקֶר הַשְּׂמִינִי, הַהֲכֻנָּה
בְּמַעֲשֶׂה, שִׁיתְנַהֵּג בְּמַעֲנֶה-

אומר: בכל התשובות שבעולם, המעולה שבכולם למרק החטאים הפשעים
והזדונות היא סבילת העלבונות והחירופים והגידופים. והיא מעולה יותר
מכל מלקות וסוגופים ותעניות שבעולם! כי אם יסגף עצמו יחלש ויבטל
מדברי תורה למי שלא אפשר לו, ונקרא חוטא, וכן במלקות וכיוצא בזה.
אמנם במדה זו, תאכל ותשתה ותעבוד - והעוונות מתכפרים. הגע בעצמך!
אם יאמרו לך: תרצה שיבוא לך הפסד ממון, או נפילת בתים? - תשיב: לא!
ואם יאמרו לך: התרצה לקבל עליך מיתת בנים? - תשיב: חס ושלום! אלא
אתה ה' תשמרם! ואם יאמרו לך: תרצה להיות חולה בשחפת ובקדחת
בקריי ובחמימי? מיד ירוץ לבך ותשיב: רחמנא ליצלן! וכן אם יאמרו לך:
התחפץ במיתה, בגיהנם, בגילגולים רעים? - על הכל תשיב: חס ושלום! אם
כן אמור נא: חטאים עוונות ופשעים, שחטאת עוית פשעת, ופגמת במעלות
הרמות: בעשיה, יצירה, בריאה ואצילות, מחצב נשמתך מיום היותך על
האדמה. במה יכופר? לכן העצה היעוצה: "ישבע בחרפה!" ובזה אל יוניחך
אלקים לעולם, וזהו "כי לא יונח לעולם ה'!" (קול בוכים' לרבי אברהם
גלאנטי תלמיד הרמ"ק).

ביאורים

ימחלו לו על כל עוונותיו (הרוצה בתשובה). 68. ונאמר. סמך לדבר. 69. יתן
בעפר וגו', ימלא פיו עפר לבלתי השב למחרפו דבר, אולי בזכות זה יש תקוה
שימחלו לו עוונותיו. 70. יתן למכהו לחי וגו'. יניח לסוטר על לחיו להכותו
וישבע החרפה ויבליג, וזוהי תקותו לכפרת עוונותיו.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

רָךְ, כְּעֵנִין שְׁנֵאֲמַר (משלי טו, א)
 "מַעֲנֶה רֶךְ" ⁷¹ יָשִׁיב חֶמֶה, בְּקוֹל נְמוּדָה,
 כִּי זֶה מִדְּרֹךְ הַשְּׁפֹלֹת, כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר
 (ישעיה כט, ד) וְשִׁפְלָתָּ ⁷³ מֵאֲרִיץ תִּדְבְּרִי
⁷⁴ וּמַעֲפֵר תִּשָּׁח אֲמֹרְתָךְ, בְּהִפָּךְ מִמָּה
 שְׁנֵאֲמַר עַל הָעֲשִׂיר בְּעַל הַנְּאֻוָּה (משלי
 יח, כג) וְעֲשִׂיר יַעֲנֶה ⁷⁵ עֲזוֹתָ. ⁷⁶ וְלֹא
 יִתְעַסֵּק בְּנֵי הַמִּלְכּוּשִׁים וְהַתְּכַשִּׁיטִים,
⁷⁷ כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר (שמות לג, ה) וְעִתָּה
⁷⁸ הָהָרִד עֲדִיךָ מֵעֲלֶיךָ, וְנִאֲמַר

במעלתם אף לאחר מכן?
 אלא ביאור הדבר הוא, דתנן באבות (פ"ד מ"ב): "עבירה גוררת עבירה",

ביאורים

71. ישיב חמה. ישכך את כעסו של הקב"ה עליו (הרוצה בתשובה).
72. מדרך השפלות. מבטא את השפלות שבלבו. 73. מארץ תרברי. כלומר בקול נמוך כאילו יוצא מתחת לארץ. 74. ומעפר תשא אמרתך. קול תחנתכם ישמע כפוף ונמוך כאילו יוצא מן העפר. 75. עזות. בקול רם, מתוך חוצפה וגאווה. 76. ולא יתעסק בניי המלכושים. כי מלבד שאין זה דרך הנכנע, עוד יוכל זה להיות סיבה לבטל ההכנעה, כי דברים אלו מרגילים את האדם אל הגאווה (פתח השער). 77. כמו שנאמר. לאחר חטא העגל כשהורה להם דרך תשובה. 78. הורד עדיך מעליך. הסירו מעליכם את הכתרים שקבלתם בזמן קבלת התורה כשאמרתם "נעשה ונשמע", וענין זה שייך להכנעה במעשה. 79. ונאמר באהאב. כשעשה תשובה לאחר שאלהו הנביא ניבא עליו נבואה קשה והתרה בו שיכרית אותו ואת ביתו.

והטעם הוא, שכל
 זמן שלא עבר אדם
 עבירה הרי הוא
 רחוק ממנה, וכשעבר
 עבירה התקרב אליה
 ומעתה יש לו נטיה
 לחטא, ואע"פ שעשה
 תשובה עדיין יתכן
 שהנטיה לחטא לא
 נעקרה ממנו, וצריך
 הוא השתדלות
 מיוחדת ועבודה רבה
 עד שתעקר נטייתו

בְּאַחָאָב (מלכים א כא, כז) וַיֵּצֵא וַיִּשָּׁבֶב
⁸⁰ בְּשֵׁק וַיַּהֲלֵךְ אֹתוֹ, וְאָמַר הָשֵׁם יִתְבָּרֵךְ
 עַל זֶה, הֲרֵאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחָאָב. וְעֵנִין
⁸¹ וַיַּהֲלֵךְ אֹתוֹ, בְּהִפָּךְ מִדְּרֹךְ הַמִּלְכּוּשִׁים
 שֶׁהָיָה מְהַלְכִים ⁸² בְּרֶכְ-חֵיל וְקוֹל
 הַמְּלָכָה. וַיְהִי תָמִיד עֲיִנּוֹ ⁸³ שְׁחוֹת,
 כְּעֵנִין שְׁנֵאֲמַר (אייב כב, כט) וַיִּשָּׁח
 עֵינָיו יוֹשֻׁעַ. וְסִימָנִי הַהֲכָנָעָה, כְּמוֹ:

לחטא מן השורש.

ומה שכתב הרמב"ם (הלכ' תשובה פ"ב ה"ב): "ויעיד עליו יודע תעלומות
 שלא ישוב לזה החטא לעולם", אינו סתירה לאמור, שיש לפרש שאעפ"י
 שלאחר התשובה נותרה בו הנטיה לחטא, מ"מ יתכן בהחלט שיעיד עליו
 יודע תעלומות שהחלטתו לעזוב את החטא עזה כל כך עד שלא ישוב אל
 החטא. וכבר דייקו המפרשים בלשון הרמב"ם שכתב: "שיעיד עליו יודע
 תעלומות" ולא כתב "יודע עתידות", כי העדות היא על החלטתו הנחושה
 עכשיו הנובעת מתוך תוכו, ולא על העתיד להיות.

ולפי זה מובן הדבר שעמדנו עליו, שאעפ"י שעשו ישראל תשובה על חטא
 העגל וחזרו למעלתם הקודמת, מ"מ נשארו בסכנה שמא ישובו לחטא
 מחמת הנטיה שנוצרה בקרבם ע"י החטא, ולכן נצטוו: "הורד עדיך מעליך"
 (שיחות מוסר, מאמר נז).

ביאורים

80. בשק. בבגדי שק [העשויים משער קשה] שלבש. 81. ויהלך אט. הלך בתוך ביתו בשקט ובנחת הנה והנה, כדרך אדם הדואג ומתאבל, ומחשב מה לעשות לתקן הדבר (מפרשים). 82. ברכ חיל. בצבא רב. 83. שחות. כפופות ומושפלות למטה. 84. ושח עיניו יושיע. מי שעניו כפופות ומושפלות

מענה-ר', וקול הנמוך, ושחות העין, יזכירוהו⁸⁵ להכניע את לבו.

ל. העקר התשיעי, שכירת התאוה הנשמית. ישיב אל לבו כי התאוה⁸⁶ עוללה לנפשו לחטא⁸⁷ ולמשך העין בחבלי השוא, ויעשה נדר לשמר את דרך התשובה, ויפרש מן התענוגים, ולא ימשך אחר תאוותו גם כדברים המותרים, ויתנהג בדרך הפרישות ולא יאכל רק לשבע נפשו וקיום גופו, כענין שנאמר (משלי יג, כה) צדיק אוכל לשבע נפשו, ואל יגש אל אשה רק לקיים מצות פריה ורביה או למצות עונה. כי כל זמן שהאדם

יקנה גם מה שאינו בידו בהמשך..."

ביאורים

בעבור הצרות הבאות עליו בעונו, אותו וישע אלוה בתפילתו (רש"י ומצוד"ד). 85. להכניע את לבו. שזוהי עיקר ההכנעה. 86. עוללה. סיבבה וגרמה. 87. ולמשך העיון בחבלי השוא. לגרור אותו לעבירה מעט מעט בסיבת רוח שטות קלה כחבלים דקים שכמעט שאין בהם ממש.

ט. וזכירוהו להכניע את לבו. כי העיקר הוא הכנעת הלב, וההכנעה במעשה הוא עצה להכנעת הלב, על דרך שכתב ה"מסילת ישרים" (פרק כג) בדרכי קניית הענוה, שעל ידי תרגול חיצוני יבוא האדם לידי שינוי פנימי, כי על ידי הפעולות החיצוניות המסורות בידי האדם, "ימשוך מעט מעט הדבר בפנימיותו הבלתי מסור לו כל כך". ובפרק ז' כתב: "כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית, ובודאי שיותר מסורה בידו היא החיצונה מהפנימית, אך אם ישתמש ממה שבידו,

הולך אחרי התאוה, נמשך אחרי⁸⁸ תולדות החמר וירחק⁸⁹ מדרך הנפש המשכלת, ואז יתגבר יצרו עליו, כענין שנאמר (דברים לב, טו) וישמן וישורון ויכעט. ונאמר (שם ח, יב-יד) פן-תאכל ושבעת וגו'⁹⁰ ורם לבבה, ונאמר (משלי ל, ט)⁹¹ פן אשבע וכחשתי. ונאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוכה נב, ב) אבר קמן יש באדם⁹² משביעו רעב⁹³ מרעיבו שבע.

לא. והנה התאוה הנתינה בלב אדם, שרש כל הפעולות. לכן⁹⁴ אם יתקן התאוות, ויתחת אשר

ביאורים

88. תולדות החומר. טבעי הגוף החמריים. 89. מדרך הנפש המשכלת. מהדרך שהנשמה האלוקית מוליכה את האדם בכדי להשיג קרבת אלוקים (הרוצה בתשובה). 90. ורם לבבה. והמשך הכתוב: "ושכחת את ה' אלוקיך...". 91. פן אשבע וכחשתי. "פן אשבע" - מתוך עושר, וכחשתי - בהקב"ה מרוב גאווה, ומהי ההכחשה? ואמרת מי ה' - כלומר אין אלוקים (רש"י שם). 92. ואמרו רבותינו ז"ל. בא לבאר מדוע לא נאמר כי אדרבא אם נספק לחומר את רצונו הרי שתנוח תאוותו והוא יבוא על סיפוקו. 93. משביעו - רעב. הנענה לתביעות יצרו להשביע את כל רעבונו - מעורר את תאוותו יותר. 94. מרעיבו - שבע. מי שאינו נענה לתביעות יצרו (אלא לפי הצורך הראוי) - הוא מרגילו להסתפק במועט. 95. שורש כל הפעולות. כי הלב הוא המניע את כל פעולות הגוף, כדברי הרמח"ל ב"מסילת ישרים" (פרק טז): "והנה הלב הוא המלך לכל חלקי הגוף ונוהג בהם". 96. אם יתקן התאוות. להטותם לתכלית הנכונה. 97. ותחת אשר כל

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

כָּל הָאִיבָרִים יִשְׁרָתוּם, ⁹⁸יִמְשְׁכֻם
אֲחֵרֵי הַשֶּׁכֶל, ⁹⁹וְיִלְווּ עִלְיוֹ וְיִשְׁרָתוּהוּ,
¹⁰⁰יִכְשְׁרוּ כָּל הַפְּעָלִים, שְׁנַאמֶר (מְשֻׁלִּי
כא, ח) ¹⁰¹וְזֶה יִשָּׁר פְּעָלוֹ. (וְנִרְאָה לִּי,
שְׁמִפְרֵשׁ הַפְּסוּק "וְזֶה", רוֹצֵה לִּזְכֹּר
שֶׁהוּא זֶה מִן הַתַּאֲוֹת, "יִשָּׁר פְּעָלוֹ",
^(כ)כָּל מַעֲשֵׂיו בְּחֻקֹּת מִתְקַנִּים וְיִשְׁרִים.

י. כל מעשיו בחוקת
מתוקנים וישרים.
בספר "אבן שלמה"
(פ"ב ט) כתב בשם
הגר"א זצ"ל: "לא
יתכן עבודת ה'
אלא לאחר שהמית
התאוות והנאות
דעלמא וזה נקרא
שונא בצע (דברים א.
יג.) ואי אפשר להשיג
מתיקות התורה אלא

על ידי סיגופים והרחקות מהתאוות".
ועוד כתב שם (יא): "דרך היצר הרע להסית בתחילה ללמוד וגם למלאות
תאוות. כי אם יסיתו שלא ללמוד כלל לא ישמע לו, וכאשר ירגיל עצמו
בהנאת הגוף אז ממילא לא ילמד כי טרוד תמיד למלאות הנאת הגוף, והיצר
הרע אומר לו שיוזק לבריאותו כשיעזוב הרגלו. ואחר כך מתעצל לרדוף
אחר התורה והמצוות (ואף על פי שלא יהיה לו על ידי זה העדר התאוה),
ואחר כך אינו רוצה לעשותם אף אם יזדמן לו בלא טירחה ויגיעה".
ובביאור הגר"א על משלי ז, כז) ביאר בדרך זו מה שכתוב "תענינו תעתענו
סרנו" וכו' כי מתחילה "תענינו" - היינו סבורים שנוכל ללמוד וגם למלאות
התאוה, אחר כך "תעתענו" - וממילא איננו יכולים ללמוד וכו', ואחר כך
"סרנו ממצוותיך" - שאין אנו רודפים אחריהם, ולבסוף "ולא שווה לנו" -
אפילו אם יזדמן בלא טירחה.

ביאורים

האיברים ישרתו. ובמקום שאיברי הגוף ישרתו את התאוות הגשמיות
וישתעבדו להם למלאות סיפוקם. ⁹⁸יִמְשְׁכֻם. את התאוות וגם את
האיברים שיהיו משועבדים לשכל. ⁹⁹וילוו עליו וישרתוהו. ויתחברו אל
השכל ויעשו רצונו. ¹⁰⁰יכשרו כל הפעלים. ממילא כל פעולותיו ומעשיו
היו ראויים ונאותים. ¹⁰¹וזה. ונקי.

והוא דבר הקלמר מענינו שכתוב אחריו ההפך (שם שם י)
נפש ¹⁰²רשע ¹⁰³איתה-רע ¹⁰⁴לא יחן בעיניו רעהו).
ונאמר (שם יג, יט) ¹⁰⁵תאווה נהיה תערב לנפש", נהיה כמו
נשברה, מלשון (דניאל ח, כז) ¹⁰⁶נהייתי ונחליתי. אומר, כי
כאשר ישבר אדם תאוותו גם בדברים המותרים, כזה
¹⁰⁷תצליח הנפש, ¹⁰⁸והמדה הזאת תערב לה, ¹⁰⁹כי ירים
השכל ידו ונכר. ¹¹⁰ותועבת כסילים סור מרע", הכסילים
אשר אינם שוכרים תאוותם ורודפים תמיד תענוגות בני-
אדם, ¹¹¹כי תפגע תאוותם בדרך הטא וכל דבר רע, לא
יסורו ממנו. ונקראו כסילים על רדיפת התענוגים, כמו
שנאמר (משלי כא, כ) ¹¹²וכסיל אדם יבלענו, ונאמר (ישעיה

ביאורים

¹⁰²רשע. הקשור ודבוק בתאוותיו הגשמיות. ¹⁰³איתה רע. מתאוה
ורוצה ברע. ¹⁰⁴לא יחן בעיניו רעהו. "אע"פ שיראה כאוהב את חברו,
לא ירחם עליו לעולם ולא יחון אותו בבוא אליו רעה" (רבינו בביאורו
למשלי). ¹⁰⁵תאווה נהיה תערב לנפש. תאוה שבורה - הרי היא דבר
מתוק וערב לנפש המשכיל. ¹⁰⁶נהייתי ונחליתי. נשברתי ונעשיתי חולה.
¹⁰⁷תצליח הנפש. יתחזק כוחה. ¹⁰⁸והמדה הזאת תערב לה. שבידת
התאוה תנעם לנפש. ¹⁰⁹כי ירים השכל ידו. שאז יתחזק כוחו של השכל
והוא יהיה השולט על האדם. ¹¹⁰ותועבת כסילים סור מרע. הוא המשך
הפסוק של 'תאווה נהיה' וגו', ופירושו - הכסילים ממאסים לסור מהרע.
¹¹¹כי תפגע תאוותם בדרך הטא. גם כאשר תפגש תאוותם בחטא אז בדבר
רע, אין זה מונע מהם למלא את תאוותם. ¹¹²וכסיל אדם יבלענו. תחילת
הפסוק: "אוצר נחמד ושמן בנוה חכם". כלומר, דרך החכם לאצור באוצרו

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

ה, יא) הוֹי מְשִׁימִי בְּבֶקֶר שֶׁכֶּר יִרְדְּפוּ
וְגו' וְהָיָה כְּגֹר וְנָבֵל וְגו' ¹¹³ וְאֵת פֶּעַל
יִי לֹא יִבְיטוּ. וְנֶאֱמַר (משלי יג, כה)
¹¹⁴ וְכַתְּבִי רְשָׁעִים תַּחֲסֹר. וְנֶאֱמַר (מלאכי
ב, ג) ¹¹⁵ וְזִרְתִּי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ
חֲגִיכֶם, וְאֶמְרוּ רִבּוֹתֵינוּ וְזָכְרוֹנֵם לְבִרְכָּה
(שבת קנא ב) ^(א) אֱלֹהֵי כֹנֵן-אָדָם ¹¹⁶ שֶׁכֶּל
יְמֵיהֶם כַּחֲגִים. וְנֶאֱמַר (משלי יח, א)

יֵא. אֱלֹהֵי כֹנֵן אָדָם
שֶׁכֶל יְמֵיהֶם כַּחֲגִים.
כַּתְּבִי רְשָׁעִים תַּחֲסֹר (פ"ה)
מֵהַלְכוֹת דְּעוֹת ה"א):
"כֶּשֶׁם שֶׁהַחֶכֶם נִיכָר
בַּחֲכָמָתוֹ וּבַדְּעוּתוֹ
וְהוּא מוֹבָדֵל בָּהֶם
מִשָּׂאֵר הָעַם, כֵּן צָרִיךְ
שִׁיחִיָּה נִיכָר בַּמַּעֲשִׂי
בַּמַּאֲכָלוֹ וּבַמַּשְׁקָהוּ
וּבַבְעִילָתוֹ וּבַבְעִישִׁית
צָרִיכוֹ וּבַדְּבוּרוֹ
וּבַהִלּוּכּוֹ וּבַמַּלְבוּשׁוֹ

וּבַכִּלְכּוֹל דְּבָרָיו וּבַמַּשָּׂאוֹ וּבַמַּתָּנוּ, וְהָיָה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נֶאֱמָר וּמִתּוֹקְנִים
בִּיּוֹתֵר. כִּי־צַד, תַּלְמִיד חֶכֶם לֹא יִהְיֶה גֶרְגָּרָן, אֲלֵא אוֹכֵל מֵאֵכֶל הָרָאוּי לְהַבְרוֹת
גּוֹפוֹ, וְלֹא יֵאָכֵל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גְסָה וְלֹא יֵהָא רֹדֵף לְמַלְאוֹת בִּטְנוֹ כֵּאלֹ
שִׁמְתִּמְלָאִין מִמֵּאֵכֶל וּמִשְׁתַּה עַד שְׁתִּיפָח כְּרִיסָם, וְעַלֵּיהֶם מְפֹרֵשׁ בְּקִבְלָה
'זוֹרִיתִי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם', אִמְרוּ חֲכָמִים אֱלֹהֵי בְנֵי אָדָם שְׂאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂים
כָּל יְמֵיהֶם כַּחֲגִים, וְהֵם הָאוֹמְרִים 'אֲכֹל וְשִׁתָּה כִּי מַחֵר נִמּוֹת', וְזוֹהוּ מֵאֵכֶל
הַרְשָׁעִים. וְשִׁלְחָנוֹת אֱלֹהֵי הֵם שְׁגִינָה הַכְּתוּב וְאָמַר 'כִּי כָל שִׁלְחָנוֹת מֵלֹא קִיָּא

ביאורים

דְּבָרִים נֶחֱמָדִים וְשֶׁמֶן טוֹב לְהַתְקִיִּים לַעֲת הַצּוֹרֵךְ. אֲבָל הַכִּסִּיל שֶׁבִּבְנֵי אָדָם,
הָרֹדֵף אַחֲרֵי תַעֲנוּגִים, בַּעֲדוֹ בַּכּוֹף, עַד לֹא הִנִּיחוּ מִידוֹ, יִבְלַעְנוּ לְאוֹצֵר וְלֹא
יַחֹשׁ אִם לֹא יִצָּא לַעֲת הַצּוֹרֵךְ (מַצּוֹדֵת דּוּד). ¹¹³. וְאֵת פֶּעַל ה' לֹא יִבְיטוּ.
"וְהָיָה כָּל עֶסֶק בַּמִּשְׁתָּה וּבַשְּׂמִיעָת הַנִּיגוּנִים, וְלֹא יִתְעַסְקוּ בְּכָל עֲתוֹת
הַפְּנָאִי דְּבָרֵי תוֹרָה וּבְדְבָרֵי חֲכָמִיָּה שֶׁהֵם פֹּעַל ה' וְעוֹשֵׂי יְדִי" (רד"ק).
¹¹⁴. וְכַתְּבִי רְשָׁעִים תַּחֲסֹר. רַעֲבָנוֹתָם שֶׁל הַרְשָׁעִים אֵינָה מִתְמַלֵּאת.
¹¹⁵. וְזִרְתִּי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם וְגו'. אֲפֹר צוֹאֲתֶכֶם עַל פְּנֵיכֶם, שֶׁהִיא תוֹצֵאָה שֶׁל
"חֲגִיכֶם". ¹¹⁶. שֶׁכֶּל יְמֵיהֶם כַּחֲגִים. כְּלוֹמֵר, שְׂרֹדְפִים תָּמִיד אַחֲרֵי הַתַּעֲנוּגִים.
[לְשׁוֹן הַגְּמָרָא: "שְׁמַנִּיחִין דְּבָרֵי תוֹרָה, וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כַּחֲגִים". וְבִיאָר

צוֹאָה בְּלִי מְקוֹם'.
אֲבָל הַחֶכֶם אֵינּוּ אוֹכֵל
אֲלֵא תַבְשִׁיל אֶחָד אוֹ
שְׁנָיִם וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדִי
חַיִּיו וְדִי, הוּא שֶׁאִמֵּר
שְׁלֵמָה 'צָדִיק אוֹכֵל
לְשׁוֹבַע נִפְשׁוֹ'. עכ"ל.
וְז"ל הַחֲזוֹ"א בְּאַגְרוֹתָיו
(א, כ): "לִי־זֶהר מֵאֵד
מֵאֲכִילַת תַּעֲנוּג, וְאִם
בְּטוֹמַאת הַגּוֹף יֵשׁ
רָאוּשׁוֹן לְטוֹמָאָה וְיֵשׁ
אֲבִי אֲבוֹת, בְּטוֹמַאת
הַנֶּפֶשׁ שֶׁל מִלּוֹי

לְתַאֲוָה יִבְקֹשׁ נִפְרָד כָּכָל-תּוֹשִׁיָּה
יִתְגַּלֵּעַ. פְּרוּשׁ, מִי שֶׁמִּבְקֹשׁ לְלֶבֶת
אַחֲרֵי תַאֲוָתוֹ וְרָצוֹנוֹ, נִפְרָד מִכָּל
חֶבֶר ¹¹⁷ וְעַמִּית, כִּי יִרְחֶקוּ מִמֶּנּוּ
אוֹהֵב וְרַע, כִּי תַאֲוָת בְּנֵי-אָדָם
¹¹⁸ וּמִדּוֹתָם ¹¹⁹ חֲלָקוֹת, אֵין רָצוֹנוֹ שֶׁל
זֶה בְּרָצוֹנוֹ שֶׁל זֶה. אָכֵן אִם יִלְךְ
¹²⁰ בְּדֶרֶךְ הַשֶּׁכֶּל, אֵין יִתְחַבְּרוּ לוֹ
הַחֲבֵרִים, וְיִהְיֶה אוֹהֲבֵי רֵבִים. וְאִמְרוּ

הַתַּאֲוָה בְּאֲכִילַת תַּעֲנוּג מֵתַאֲחַד רָאוּשׁוֹן לְטוֹמָאָה וְאֲבִי אֲבוֹת
הַטוֹמָאָה. דְּבַר זֶה הוּא מִן הַשְּׁפָלִים מֵאֵד וּמַעַכְבִּים אֶת הַלִּימוּד, וְכַדָּאִמְרוּ
בַּמְדֻרָּשׁ (וְהוּבָא בְּתוֹסְפוֹת כְּתוּבוֹת קֵד): 'עַד שֶׁאִדָּם מִתְפַּלֵּל שִׁיכְנֶסוּ דְּבָרֵי
תוֹרָה לְתוֹךְ גּוֹפוֹ, יִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא יִכְנֶסוּ מַעֲדָנִים לְתוֹךְ גּוֹפוֹ...'. וְאִמְרוּ (גִּיטִין ע.):
'סְעוּדָתְךָ שֶׁהִנָּחְתָּ הִימָנָה מִשּׁוֹךְ יָדְךָ הִימָנָה'. עכ"ד.

וְעֵיין עוֹד בְּדְבָרֵי רִבִּינוֹ יוֹנָה בַּאֲבוֹת (פ"ב מ"ב) שֶׁכָּתַב: "גַּם יֵשׁ בְּכָלֵל 'הַתְקַן
עֲצָמְךָ לְלִמּוּד תוֹרָה' לַמַּעַשׁ הַתַּעֲנוּגִים כְּדִי שִׁלְמוּד תוֹרָה הִרְבָּה כְּמוֹ שֶׁשִּׁנִּינוּ
כִּי הִיא דְּרָכָה שֶׁל תוֹרָה פֶּת בְּמַלְח וְכו', כִּי הִמְרַבָּה בַּעֲדוֹנִין לֹא תִשְׁכּוֹן בְּתוֹכוֹ
הַחֲכָמָה".

ביאורים

הַמְהַרְשֵׁ"א, שֶׁהִמְלָה "פֶּרֶשׁ" כְּתוּבָה בַּפְּסוֹק פְּעָמִים לְדִרְשָׁה, וּמִשּׁוֹם דְּמִיּוּנָה
לְ"פֶרֶשׁ" דּוֹרְשִׁין אוֹתָהּ כְּרַמְזוֹ לְאַלֵּה הַפּוֹרְשִׁים מִן הַתּוֹרָה. וּבְאִמְרוֹ "חֲגִיכֶם"
וְלֹא "חָגִי ה'", מוֹרָה הַכְּתוּב עַל חִיגּוּת שֶׁאֵין בָּהֶם קְדוּשָׁה וְקִרְבָּה לַה' אֲלֵא
רְדִיפָה אַחֲרֵי הַתַּעֲנוּגִים]. ¹¹⁷. וְעַמִּית, רַע, יָדִיד. ¹¹⁸. וּמִדּוֹתָם. וְתַכּוּנוֹתֵיהֶם.
¹¹⁹. חֲלָקוֹת. שׁוֹנוֹת. ¹²⁰. בְּדֶרֶךְ הַשֶּׁכֶּל. בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמוֹסֵר.

במוסר, ¹²¹ מי שהוא רוצה את מדותיו, ¹²² רבו הקופצים עליו. ויש לפרש ¹²³ על הענין הזה בעצמו, "לתאנה יבקש נפרד", איש נפרד מכל אח ודבר, ¹²⁴ לתאנה הוא מבקש. ובעבור שמבקש ללכת אחר רצונו, למען זאת מרעהו רחוקו ממנו, בענין (משלי יט, ד) ¹²⁵ ודל מרעהו יפרד. ¹²⁶ בבל-תושיה יתגלע, ההולך אחר תאוותו לא בדרך אחד יחטא בלבד, אך ¹²⁷ בכל אוהרות שבתורה יתגלע, כי יעבר על בלנה, ¹²⁸ מלשון (שם כ, ג) וכל-אוייל יתגלע.

ביאורים

121. מי שהוא רוצה את מדותיו. מי שעושה את מידותיו רצויות לבריות.
122. רבו הקופצים עליו. רבים מבקשים להתקרב אליו, יען כי חברתו נעימה. 123. על הענין הזה בעצמו. שעצם הדבר שהוא מבקש תאוה, זה גורם לו להיות נפרד מרעיו, כי ירחקו ממנו, ולא בגלל שתאוות בני אדם שונות זו מזו כמש"כ לעיל, אלא מצד עצם הדבר שהוא מבקש תאוה. וכמו שאדם שמידותיו רצויות בני אדם מבקשים את חברתו, כמו"כ אדם המבקש תאוה גורם לכך שיפרדו ממנו. ויש מפרשים, שאם ראית אדם נפרד מכל אח וחבר - על כרחך לתאוה הוא מבקש, כי אין סיבה אחרת שיפרד מרעהו זולת זה שמבקש תאוה (פתח השער). 124. לתאוה הוא מבקש. זהו סימן שהוא מבקש תאוה. 125. ודל מרעהו יפרד. תחילת הפסוק: "הון יוסיף רעים רבים", כלומר, כשאדם מתעשר מוסיף לו ההון הרבה רעים, ודל מרעהו יפרד" - "אם היה לו רע וחבר לפני שהתרושש - יפרד ממנו בעוניו" (רבנו בביאורו למשלי). 126. בכל תושיה יתגלע. רבנו חזר לבאר את המשך הפסוק "לתאוה יבקש נפרד". 127. בכל אוהרות שבתורה יתגלע. כלומר, יתגלה קלונו שעובר על כל איסורי התורה הנקראת 'תושיה' (ע"ש שהיא מתשת כוחו של האדם). או הכוונה, שהיה מגולה וחשוף מאין שמירה לעבור על כל איסורי התורה. 128. מלשון וכל אויל יתגלע. "כל אויל יתגלה

לב. ועוד תמצא לו תועלת ¹²⁹ בשכרו התאנה הגשמית, כי אם ¹³⁰ תשאלנו תאוותו דבר-בליעל ועברה, ¹³¹ ידבר אל לבו, הן בהתר לא אמלא תאותי, ואיך אשלח ידי באסור.

לג. ועוד תמצא בשבירת התאנה תועלת רבה ועצומה, ¹³² כי יגלה בצדק לבו וטוב חפצו לתשובה, ¹³³ כי הוא מואם הטבע ¹³⁴ אשר גרם לו החטא, ובוה יתרצה אל השם יתברך וימצא חן בעיניו, וכן כתוב (תהלים נא, יט) זכחי אלהים רוח נשברה לב-נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. "רוח נשברה", היא הרוח הנמוכה והנכנעת. ¹³⁵ ו"לב נשבר", על שבירת התאנה הגשמית, כי התאנה

ביאורים

ויכירו מדותיו בעת ריבו" (רבנו בביאורו למשלי). 129. בשכרו התאוה הגשמית. אף בדברים המותרים. 130. תשאלנו. תבקשנו. 131. ידבר אל לבו. כלומר, יקל עליו להשיבה. 132. כי יגלה בצדק לבו וטוב חפצו לתשובה. בשבירת תאוותו הגשמית יגלה את צדקת ואמיתת לבו ורצונו הטוב לשוב אל ה'. 133. כי הוא מואם הטבע. כלומר, לא רק שנוהר פן יכשל בעבירה, אלא שאותו הטבע שיכול להביא לחטא מאוס הוא בעיניו, וזה מראה על דרגה עליונה בתשובה (הרוצה בתשובה). 134. אשר גרם לו החטא. וגם אם חלילה יכשל עוד הפעם בזה החטא, הרי מסר מודעה שזה נגד חפצו ורצונו, והוא בגדר אנוס או שוגג (פתח השער). 135. ולב נשבר על שבירת התאוה הגשמית. כלומר, "לב נשבר" האמור בפסוק זה מתייחס אל שבירת

שְׁעָרֵי

שַׁעַר רִאשׁוֹן

תְּשׁוּבָה

נִתְּנָה בְּלֵב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא, ג) תֵּאֲזָנָה לְבֹו נִתְּנָה לֹו.
¹³⁶ וּבְמִזְמוֹר הַתְּשׁוּבָה נֶאֱמַר הַמִּקְרָא הַזֶּה, וּבְאֶמְרוֹ לֵב-
 נִשְׁכַּר וְנִדְבָה אֱלֹקִים לֹא תִבְּזֶה, לְמַדְנִי מִזֶּה, כִּי בַעַל-
 הַתְּשׁוּבָה מִתְרַצֵּה אֶל הַשֵּׁם בְּשִׁבְרֵת הַתְּאֵה הַגִּשְׁמִית, וְכִי
 זֶה מַעֲקָרִי הַתְּשׁוּבָה. וְעוֹד נֶאֱמַר בְּעֵינֵי הַתְּשׁוּבָה (ישעיה נז,
 טו) ¹³⁷ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת ¹³⁸ לֵב נִדְבָאִים.

לֵד. וְאֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹנָם לְבָרְכָה (אבות ה, יט) כָּל מִי
 שֵׁישׁ בּוֹ שְׁלֹשׁ מִדּוֹת הֶלְלוּ, הוּא ¹³⁹ מִתְלַמְּדִיו שֶׁל
 אֲבִרָהּ אֲכִינוּ, ¹⁴⁰ עֵין טוֹבָה, ¹⁴¹ וְרוּחַ נְמוּכָה, ¹⁴² וְנַפֶּשׁ
 שְׁפָלָה. עֵינֵי נַפֶּשׁ שְׁפָלָה, שְׁאִינוֹ הוֹלֵךְ אַחֵר הַתְּאֵה

ביאורים

התאווה, כפי שמבאר והולך. ¹³⁶ ובמזמור התשובה נאמר המקרא הזה. של
 "לב נשבר ונדכה", ונקרא מזמור התשובה כמש"כ רבנו לעיל (אות כג):
 "ודוד עליו השלום בהתודותיו על חטאו בבוא אליו נתן הנביא אמר וכו' כי
 המזמור הזה יסוד מוסד לעיקרי התשובה". ¹³⁷ להחיות רוח שפלים. מוסב
 על ההכנעה. כלומר, שהקב"ה מחזק את הרוח הנמוכה. ¹³⁸ לב נדבאים.
 מוסב על שבירת התאווה שבלב. ¹³⁹ מתלמידיו של אברהם אבינו. מאחר
 שלמד ממנו והולך בדרכיו, וכמו שכתב הרמב"ם: "ושלש המעלות ההם
 נתפרסמו לאברהם אבינו, ומפני זה יקרא כל מי שימצאו בו אלו המעלות
 'תלמידו', מפני שהתנהג במדותיו". ¹⁴⁰ עין טובה. ששמח בחלקו ומסתפק
 בו, ואינו חומד ממון אחרים, ולפיכך אין עינו רעה במה שיש לרעהו.
¹⁴¹ ורוח נמוכה. עניו ושפל ברכ. ¹⁴² ונפש שפלה. פורש מן התאווה
 (רמב"ם, מאירי).

עֵינִים

שְׁעָרֵי

שַׁעַר רִאשׁוֹן

תְּשׁוּבָה

יב. גַּם בְּדַבְרִים הַגִּשְׁמִית ^(ב) גַּם בְּדַבְרִים הַמִּתְרִים, כְּמוֹ
 הַמּוֹתְרִים. עֵינֵי
 הַפְּרִישָׁה מִן הַדְּבָרִים
 הַמּוֹתְרִים נִתְּבָאֵר
 בְּדַבְרֵי רַבֵּינוּ בִּיסוּד הַתְּשׁוּבָה שִׁכְתָּב: "וְאִם אָדָם חָלַשׁ הוּא שְׁאִינוֹ יָכוֹל לִסְבּוֹל
 עֵינָיו קָשִׁים וְתַעֲנִיטִים, יִמְשֹׁךְ מִתְּאֻוָּתוֹ, וְאֵל יִמְלֹא כָל תְּאֻוָּתוֹ, לֹא בִמְאֹכֶל
 וְלֹא בִמְשִׁתָּה. וְכֵן אָמַר הַרְבֵּי ר' אֲבֵרָה בֶּר דּוֹד שֶׁהִיא אֶחָד מִחֲסִידֵי עוֹלָם:
 "הַגִּדֵּר הַגָּדוֹל הַמַּעֲוֵלָה הַמּוֹפְלָא - מְנִיעַת הַמַּאכְלוֹת". וְכֵן פִּירוֹשׁ דְּבָרָיו: אֵל
 יַעֲזוּב לְגַמְרֵי מִלֹּאכֹוֹל בָּשָׂר וְלִשְׁתוּת יֵין, כִּי דִיִּךְ מַה שְּׁאִסְרָה תּוֹרָה, אֵךְ בַּעַת
 מֵאֲכֹוֹל וְעוֹדֵנוּ תֹאב לֵאכֹוֹל, יֵנִיחַ מִמֶּנּוּ לְכַבּוֹד הַבּוֹרָא מִתְּאֻוָּתוֹ, וְאֵל יֵאֲכֹל
 כְּפִי תְּאֻוָּתוֹ, וְדֹרֵךְ זֶה יִמְנַעֵנוּ מִחֲטָא. וְיִזְכְּרֵנוּ אֵהָבֵת הַבּוֹרָא יוֹתֵר מִתַּעֲנִית
 אֶחָד בְּשׁוּעָה, כִּי זֶה בְּכָל יוֹם תְּמִיד מְדִי אֲכֹוֹל וּמְדִי שְׁתִּייתוֹ יֵנִיחַ מִתְּאֻוָּתוֹ
 לְכַבּוֹד הַבּוֹרָא". עכ"ד.

וכבר אמרו חז"ל (יבמות כ): "קדש עצמך במותר לך!". ובספרא (קדושים א,
 א) דרשו את הכתוב (ויקרא יט, ב): "קדושים תהיו - פרושים תהיו", וביאר
 הרמב"ם כי "קדושים תהיו" זו היא מצוה והוראה כללית למעט בתאווה
 העולם, אפילו באכילה ושתייה המותרים, לבל יהא נבל ברשות התורה.
 וצ"ע, מדוע אמרה תורה "קדושים תהיו" בשעה שהכוונה שנהיה פרושים?
 אבל הענין יתבאר במה שאמרה תורה "והתקדשתם והייתם קדושים"
 (ויקרא יא, מד) ולפי דרשת חז"ל (יומא לט). פירושו הוא שעל ידי זה שנקדש
 את עצמינו שכרינו יהיה - "והייתם קדושים". והיינו שאין הפרשות מטרם
 בפני עצמה כדי שיצטר את עצמו ויתנזר מתענוגי העולם, אלא אמצעי הוא
 לזרוק מעליו שלישת התאווה המבלבלים את דעתו ומדריכים את מנוחתו.
 רק בזה שישלוט על זרם התאווה יוכל להשיג את הקדושה ולהתעלות. על
 כן לא אמרה תורה "פרושים תהיו" שהיה מורה על שלילת התענוגים בלבד,
 אלא "קדושים תהיו" - שעיקר כוונת התורה שנתרומם למדריגות גבוהות,
 אבל הדרך לזה אך על ידי פרישות (שלשון "קדושה" מורה גם על החיוב וגם
 על השלילה). וזה מה שפירש הרמב"ם שם בפסוק שמטרת הקדושה שנוכה

ביאורים

¹⁴³. שאמר אברהם. לשרה אשתו בירידתם למצרים.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

יא) ¹⁴⁴"הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", ^(י)כי ¹⁴⁵לא נסתכל בה ¹⁴⁶עד היום ההוא להתבונן על תכונת יפיה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירו' סנהד' פ"ב ה"ג) במה-שכתוב (ש"ב כ, ג) ¹⁴⁷"ותהינה ¹⁴⁸צרות עד-יום מתן ¹⁴⁹אלמנות חיות", בכל יום היה דוד מצנח להיטיב את ראשן ונותן תמרוקים לקשטן, כדי להציק לתאנותו ולהכניעה כאשר יבבוש יצרו מהן, ¹⁵⁰למען יתכפר לו על דבר בת-שבע.

ביאורים

144. הנה נא ידעתי. עכשיו ידעתי. ¹⁴⁵. לא נסתכל בה. והרי זה מורה על רוב פרישותו מתאוות בני אדם (רמב"ם). ¹⁴⁶. עד היום ההוא. כמבואר במדרש (תנחומא ה), שבשעה שירדו מצרימה ראה את דמותה משתקפת במימי הנהר. ¹⁴⁷. ותהינה. עשרת הפילגשים אשר לדוד המלך. ¹⁴⁸. צרות. קשורות (עגונות) - שלא התייחד אתן. ¹⁴⁹. אלמנות חיות. היו נקראות עד יום מותן אלמנות שבעליהן חיים (עפ"י תרגום). ¹⁵⁰. למען

לה. העקר העשירי, להיטיב ¹⁵¹פעליו בדבר אשר ¹⁵²זדה עליו. אם הסתכל בעריות, יתנהג ¹⁵³בשחות העינים. אם חטא בלשון הרע, ¹⁵⁴יעסק בתורה. ¹⁵⁵ובכל האברים אשר חטא, ישתדל לקיים בהם המצוות. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה, הצדיקים ¹⁵⁶באותו דבר שחוטאים בו הם מתרצים. עוד אמרו (ויק"ר כא, ד) ¹⁵⁷אם עשית חבילות של עבירות, עשה בנגדן

ביאורים

יתכפר לו. ע"י שבירת התאוה. מכאן מוכח שעל ידי שבירת התאוה אפילו מהדברים המותרים - זוכה האדם לכפרת עוונות. ¹⁵¹. פעליו. מעשיו. ¹⁵². זדה. הויד, הרשיע. באותו אבר שבו המרה את פי ה', בו ישתמש לעשות רצון ה'. ¹⁵³. בשחות העינים. בהשפלת עינו. ¹⁵⁴. יעסק בתורה. בדיבור - שהוא "לשון טוב" שאין טוב אלא תורה. [לימוד התורה הוא תיקון כללי ללשון הרע, כי הלא "מות וחיים ביד הלשון" (משלי יח, כא), ואם כן מי שמדבר לשון הרע קנה לו המות הנצחי. ואילו תורה היא חיים, ולכן יעצו הכתוב, שמי שרוצה לרפאות את לשונו - יאכל מעץ החיים שהוא התורה, ואכל וחי לעולם (שמירת הלשון, שער התורה פ"א)]. ¹⁵⁵. ובכל האברים אשר חטא ישתדל לקיים בהם המצוות. רעיון זה הוא על פי דברי הרמב"ם (הל' דעות ב, ב) שהבא לתקן מידותיו הרעות, צריך להטות עצמו לקצה השני כדי להשאר אחר כן במצב בינוני, שכיון שחטא באיבר הזה וטימא אותו צריך הוא לקדשו במצוות כדי להחזירו לקדושתו הראשונה, וכדמיון החולה שנתרופף מצב בריאותו שמוכרח הוא משך זמן לעסוק בהשתדלות יתירה - באור צח, במאכלים טובים וכדומה - כדי לשוב לאיתנו ולהבריא גופו ('פתח השער'). ¹⁵⁶. באותו דבר שחוטאים בו הם מתרצים. פירוש, באותו איבר שחטאו, בו הם עושים מעשים טובים שיהיו רצויים אל ה'. ¹⁵⁷. אם עשית חבילות של עבירות. ותרצה לעשות תשובה, תעשה תמיד

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

חבילות של מצוות. רגלים ממקורות לרוץ¹⁵⁸ לרעה, יהיו רצות לדבר מצוה. לשון שקר¹⁵⁹, אמת יהנה חכו¹⁶¹ ופיו יפתח בְּחֶכְמָה¹⁶² ותורת חסד על לשונו. ידים¹⁶³ שופכות דם, פתוח יפתח את ידו לאחיו לעניו.¹⁶⁴ עינים רמות, יהיה¹⁶⁶ דבא¹⁶⁷ ויש עינים. לב חורש מחשבות

יד. עינים רמות יהיה דבא ויש עינים. לעיל כתב רבינו "אם הסתכל בעריות יתנהג העינים", דקדק רבינו וכתב בעריות רק שחות עינים בלבד, כי הרי עליו לתקן רק ההסתכלות הרעה, ובשחות העינים יתקן זה, כי זה מונע ממנו את ההסתכלות.

משא"כ בעינים רמות, לא די במעשה שחות העינים בלבד, כי הרי "עינים רמות" היא מדה רעה שמקורה בלב גאה, ולכן כתב "יהיה דבא ושח עינים" ('דליות יחזקאל', עיונים).

ביאורים

היפך ההרגל שלך, שבאותו אבר שחטאת תעשה בו מצוות תמיד עד שההרגל תעשה טבע ולא תחזור לסורך (עץ יוסף). 158. לרעה. לדבר עבירה. 159. לשון שקר. מי שנכשל ודיבר דברי שקר. 160. אמת יהנה חכו. אמת יבטא בפיו. [ואפשר שהכוונה לדיבור בדברי תורה הנקראת 'אמת' כנאמר (משלי כג, כג) 'אמת קנה ואל תמכור']. 161. ופיו יפתח בְּחֶכְמָה. כל דבריו יהיו בהשכל ודעת (עפ"י מאירי). 162. ותורת חסד על לשונו. לימוד חסד, היינו הוראת עשיית החסד לכל הצריך לו (שם). וכעין זה כתב המצוד"ד, שהוא מלמד ומזרז לעשות חסד עם הבריות. 163. שופכות דם. כלומר, רוצח. 164. פתוח יפתח את ידו. לתת צדקה, ובזה יתקן את הנפש כנגד הורגו את הנפש, נפש - תחת נפש. 165. עינים רמות. המתגאה ומרים עיניו כלפי מעלה (מצוד"ד, משלי יז, יז). 166. דבא. נכנע בלב. [שידכא את לבו לפני ה' (רש"י פסחים נד, ד"ה תשב)]. 167. ויש עינים. ישפיל עיניו, כדרך שפלי הרוח אשר ישפילו עיניהם להסתכל כלפי מטה (מצוד"ד). 168. לב חורש

און¹⁶⁹ בלבבו יצפן אמרי התורה¹⁷⁰ ויהי הגות לבו תבונות. משלח מדנים בין אחים¹⁷² יבקש שלום¹⁷³ וירדפהו.

לו. העקר האחד-עשר¹⁷⁴ חפוש דרכיו, פענן שנאמר (איכה ג, מ) נחפשה דרכינו ונחקרה¹⁷⁶ ונשובה עד- יי. ויעשה בן¹⁷⁷ לשלשה דברים. האחד, למען יזכר כל הדברים שחטא עליהם ויתודה על בלם, פי הודוי מעיקרי הכפרה. השני, למען ידע כמה לו עונות

ביאורים

מחשבות און. המפנה לשוב מחשבות רעות על זולתו. 169. בלבו יצפן אמרי התורה. בלבו ישמור את דברי תורת ה' שלא ישתכחו ממנו (ראה רש"י תהלים קיט, יא). 170. ויהי הגות לבו תבונות. מחשבות לבו יביעו דברי תבונה. 171. משלח מדנים בין אחים. גורם מריבות בין רעים. 172. יבקש שלום. יחפש לעשות שלום בין איש לאחיו (עפ"י מצוד"ד תהלים לד, טו). 173. וירדפהו. ר"ל מאד יהיה מחזר אחר השלום (שם). [אמר ב' דברים, בקשת שלום ורדיפת שלום. כי גם בשילוח מדנים יש שני דברים: א. המדנים עצמם שהם כנגד השלום. ב. השילוח ברדיפה שהוא רודף מדנים. וכנגד שני אלו, בקש שלום - ורדפהו ('דליות יחזקאל' עיונים)]. 174. חפוש דרכיו. יפשפש בכל מעשיו מהעבר ויבדקם ויבחנום שמה יש בהם דבר מה שלא כהוגן. [וזאת מלבד אותו חטא הניצב עתה לנגד עיניו שהוא חוזר עליו בתשובה]. 175. נחפשה דרכינו ונחקרה. החיפוש הוא בכמות והחקירה היא באיכות, כמפורש בדברי רבינו שער ג' אות א' (זה השער). כאן מדבר רבינו בחיפוש בכמות (פתח השער). 176. ונשובה עד ה'. כלומר, שזוהי אחד מעיקרי התשובה. 177. לשלשה דברים. שלש סיבות לדבר. 178. מעיקרי הכפרה. והוא מעכב בתשובה.

שערי

שער ראשון

תשובה

וְחַטָּאוֹת¹⁷⁹ וַיּוֹסִיף לְהַכְנִיעַ. וְהַשְׁלִישִׁי, כִּי אֶף-עַל-פִּי שְׁחֹא
מִקְבֵּל עָלָיו לַעֲזֹב כָּל חֲטָא, צָרִיף שִׁידַע הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
חֲטָא עֲלֵיהֶם, בְּדִי לַעֲשׂוֹת בָּהֶם גְּדָרִים, וּלְהַשְׁמֹר מְאֹד
לְנַפְשׁוֹ בָּהֶם מִמֵּאֲרֵב הַיָּצֵר, כִּי נִפְשׁוֹ¹⁸⁰ עָלּוּלָה בָּהֶם אַחֲרֵי
אֲשֶׁר¹⁸¹ נִקְלָו בְּעֵינָיו וְשָׁלַט יָצָרוֹ בָּהֶם, וְהִנֵּה¹⁸² נִפְשׁוֹ חוֹלָה
מִהַמַּעֲשִׂים הָהֵם, וְהַחֲוִלָּה בְּאֲשֶׁר יַחַל לְהַכְרִיא, צָרִיף
לְהִזְהָר¹⁸³ מִתְּהַרְבֵּה עֲנִינִים שְׁלֹא יִחְזִירוּהוּ לְחָלּוֹ.

לז. הַעֲקָר הַשְּׁנַיִם-עֶשֶׂר, צָרִיף שִׁיחֲקֹר וַיֵּדַע וַיִּכִּיר גְּדָל
הָעֲנָשׁ לְכָל אַחֵר מֵעֲוֹנוֹתָיו, בְּאִיזָה מֵהֶם יֵשׁ מַלְקוּת,
וּבְאִיזָה יֵשׁ תִּכְבִּי בְּרִתּוֹת, וּבְאִיזָה יֵשׁ תִּכְבִּי מִיתוֹת בֵּית דִּין,
לְמַעַן יֵדַע גְּדָל עֲוֹנוֹ¹⁸⁴ בְּהַתּוֹדוֹתָיו, וַיִּמָּרַר בְּכִכִּי עַל אֲשֶׁר
¹⁸⁵הִכְעִים תְּמָרוּרִים, וּלְמַעַן יוֹסִיף לְהַכְנִיעַ¹⁸⁶ וּלְמַעַן יִפְחַד

ביאורים

179. ויוסיף להכניע. וכבר נתבאר כי ההכנעה מעיקרי התשובה.
180. עלולה. להכשל. 181. נקלו. נעשו קלות. 182. נפשו חולה מהמעשים
ההם. שנטמאה ואבדה את ההרגש ואת הרתיעה מעבירות אלו.
183. מהרבה ענינים. שנעשה רגיש אליהם מחמת חליו, יותר מאשר אדם
בריא. 184. בהתוודותו. ולפי גודל עווננו כן ירבה בוידוי, שהוידוי הוא
מעיקרי התשובה. 185. הכעים תמרורים. הרגיו את בוראו באופן מר ביותר.
186. ולמען יפחד מעוונותיו. ידאג מפני העונש העלול לבוא עליו בשל
חטאיו. וכבר נתבאר באות י"ג כי הדאגה מעיקרי התשובה.

שערי

שער ראשון

תשובה

מֵעֲוֹנוֹתָיו,¹⁸⁷ כִּי הָעֲבֵרוֹת הַחֲמוּרוֹת, ¹⁸⁸תְּשׁוּבָה תוֹלָה
בְּפִרְתָּן, וַיִּסְוִרִים¹⁸⁹ מִמָּרְקִים. וְכֵן בְּתוֹב (ירמיה ב, כג) ¹⁹⁰רְאֵי
דָרְכְךָ בְּנִי אֲדֹעִי מִה עָשִׂיתָ. וַיִּתְּבֹאֵר הָעֲקָר הַזֶּה
¹⁹²בְּשַׁעַר הַשְּׁלִישִׁי.

לח. הַעֲקָר הַשְּׁלֹשָׁה-עֶשֶׂר, לְהִיזָה הָעֲבֵרוֹת ¹⁹³הַקָּלוֹת
חֲמוּרוֹת בְּעֵינָיו לְאַרְבָּעָה ¹⁹⁴פָּנִים: הָאֶחָד, כִּי אֵין
לוֹ לְהִבִּיט לְקַטְנוֹת הָעֲבֵרָה, אֲכָל יִבִּיט לְגְדָלָת מִי שֶׁהִזְהִיר
עָלֶיהָ. וְהַשְּׁנִי, ¹⁹⁵כִּי הַיָּצֵר שׁוֹלֵט בְּעֲבֵרוֹת הַקָּלוֹת, וְאוֹלִי

ביאורים

187. כי העבירות החמורות. כלומר, ובפרט העבירות החמורות שענשן
כרת או מיתה. 188. תשובה תולה כפרתן. התשובה מועילה לעכב את
מלוא הפורענות מלבוא עליו [להגן עליו ממיתה טרם זמנו (רבינו יהונתן).
או הכוונה, להקל מעליו את מנת היסורים שהיתה מגיעה לו אלמלא
שב בתשובה (מאיר)]. 189. ממרקים. מנקים את החטא לגמרי. כלומר,
שבנוסף לתשובה צריך יסורים כדי להתכפר. 190. ראי דרכך בנאי דעי
מה עשית. זכרי את התנהגותך בגיא מול בית פעור ושימי לבך שעבדת
שם לעבודה זרה. 191. דעי מה עשית. נמצא איפוא, כי בכוחה של ההכרה
בעונש הראוי על חטאיו - יוכל בעל התשובה להעצים את עיקרי התשובה
אשר הוזכרו לעיל, כמו הכניעה, הדאגה, היגון והחרטה, ועי"ז להגדיל
את מעלת תשובתו. 192. בשער השלישי. שם ביאר רבינו עשר מדרגות
בחילוק הענשים. 193. הקלות. לפי גודל עונשן. או הכוונה, הקלות בעיניו.
194. פנים. סיבות. 195. כי היצר שולט בעבירות הקלות. כי בהן יוכל בקלות
לפתות את האדם ולנצחו.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

תַּהֲיִה ¹⁹⁶זאת סִבָּה ¹⁹⁷לְהַתְמִיד בָּהֶן
וְאִי יִחְשְׁבוּ גַם הֵן בְּחֻמּוֹרוֹת בְּהַצְטָרָף
עֲנֵשׁ כָּל פַּעַם. ¹⁹⁸(טו) וּמִשְׁלוֹ עַל זֶה
מִחוּט שֶׁל מִנִּי ¹⁹⁹שֶׁהוּא נִרְפָּה
העגלה, שנאמר 'הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה'.
ובבראשית רבה (כב, ו): "בתחילה דומה לחוט של עכביש ולבסוף נעשה
קקלע הזו של ספינה".

כתב בספר 'ראשית חכמה' (שער היראה פרק ששי): "צריך לעולם ליזהר
מהקלות, כי יצר הרע לא יכשיל אדם בתחילה אלא בקלות, עד שמהקלות
יבוא לחמורות. כמו שפירשו רבותינו יצר הרע בתחילה דומה לחוט ולבסוף
דומה כעבותות העגלה. וכתב בחובת הלבבות (שער חשבון הנפש חשבון
יד) זה לשונו: הקץ אחי מן השינה הזאת וגול מעל לבך את מסך יצרך אשר
נסך עליך, עד שהבדיל בינך ובין אור שכלך, כעכביש אשר יארג על מאור
הבית, וכאשר יתמיד יעבה ויסתם, עד שימנע הגעת אור השמש אל הבית,
ובתחילת אריגתו הוא חלוש ודק עד מאד, וכל אשר יתמיד הדבר יחזק ויעבה
וימנע אור השמש מעבור אותו ומהגיע אל הבית. וכן מעשה היצר בלבבך
יהיה בתחילת ענינו חלוש מאד, לא ימנעך מראות האמיתיות, ואם תרגיש
בו בעת ההיא ותגלוהו מעל לבך - יקל עליך הדבר, ואם תקל בו ותתעלם
ממנו - יחזק מעשהו וימנע אור שכלך ממך, ויקשה לגלותו מעל הכרתך. על
כן מהר להציל את נפשך, והיעזר באלהים לדחותו מעליך, וטרח והשתדל,
תאור באור החכמה ותראה אמיתת הדברים בעין לבך. וכבר משלו קדמונינו
ע"ה, מעשה היצר באדם במשלים נחלקים [לקוחים] מן הכתוב באמרו
(שמואל-ב' יג, ד): "ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו

ביאורים

196. זאת סיבה. דהיינו מה שהיא עבירה קלה. או הכוונה, לפי שהיצר נעשה
שליט בזה. 197. להתמיד בהן. שיכשל בהן לעיתים קרובות. 198. ומשלו.
המשילו משל. 199. שהוא נרפה וחלש. ובפני עצמו - כמעט ואינו ניכר.

לעשות הבא לו ויקח
את כבשת האיש
הראש ויעשה לאיש
הבא אליו", מתחילה
קראו "הלך" ואחר כך
קראו "אורח", ואח"כ
קראו "איש". ואמר
(תהלים א, א) "אשרי
האיש אשר לא הלך
בעצת רשעים ובדרך
חטאים לא עמד
ובמושב לצים לא

וְחִלּוּשׁ, וְכִאֲשֶׁר ²⁰⁰יִכְפְּלוּ אוֹתוֹ כְּפָלִים
רְבִים יַעֲשֶׂה ²⁰¹עֲבוֹת חֲזָקָה. הַשְּׁלִישִׁי,
כִּי בְּהַתְמִידוֹ עַל הָעֲבָרָה, נַעֲשִׂית לוֹ
בְּחֻמָּה, וַיִּפְרָק עָלָהּ מַעְלָיו, וְלֹא
יִשְׁתַּמֵּר מִמֶּנָּה, וַיִּחְשֹׁב עִם ²⁰²פִּזְרֵהוּ
עַל וּמוֹמְרִים לְדָרֵךְ אַחֵר. וְהַרְבִּיעִי,
(טו) כִּי אִם נִצְחוֹ [הַיּוֹם] הַיֵּצֵר בְּדָרֵךְ

ישוב", מתחילה "הלך" ואחר כך "עמד" ואחר כך "ישוב". עכ"ל.
טז. כי אם נצחו היצר בדבר קטן ינצחוהו מחר בדבר גדול. "הוא ישופך ראש
ואתה תשופנו עקב" (בראשית ג, טז). כתב הזוהר (א, לה): "נחש זה הוא יצר
הרע, הוא מלאך המות". כתב רבי איצ'לה בלאור זצ"ל מפטרבורג: יצר טוב,
בכחו להטות לב האדם מרע לטוב ולהפכו מרשע לצדיק ברגע אחד, ואז
נעשה בעל תשובה. אבל יצר הרע חסר אותו כח להסית אדם ישר וצדיק
שיהפוך עורו פתאום לרשע גמור וימיר את דתו, רק הוא מושכו ומקלקלו
אט אט, מורידו ומשפילו מדרגה לדרגה עדי תהום.
זהו שאמר הקב"ה לנחש: "הוא ישופך ראש" - האדם מסוגל לעלות בבת
אחת ולנשוף לנחש - הוא יצר הרע - בראשו, אולם "ואתה תשופנו עקב" -
ראשית דרכך לשוף אותו בעקבו בלבד, ורק משלב לשלב תצליח להתגבר
עליו יותר ויותר.

ביאורים

200. יכפלו אותו כפלים רבים. אם מקבוצת חוטי משי יטוו חוט אחד עבה.
201. עבות חזקה. חבל חזק ועבה, אשר לא ניתן כלל לנתקו. 202. פזיק עול
ומומרים. כמש"כ רבינו לעיל (אות ו): "אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע
ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו, גם אם הוא מהעוונות הקלים, אע"פ
שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה, קראוהו חכמי ישראל (חולין ד') 'מומר

שערי

שער ראשון

תשובה

קָטָן, ²⁰³ וְנִצְחָהּ מִחֵר בְּדָבָר גָּדוֹל, כְּמוֹ שְׁאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכָרוֹנָם לְבִרְכָּה (שבת קה, ב) כָּל הַמְּשַׁבֵּר בָּלִים ²⁰⁴ בְּחֻמָּתוֹ,
יְהִי בְעֵינֵינוּ כְּאִלוֹ עוֹבֵד עֲבֹדָה זָרָה, שֶׁכֶּךָ דָּרְבּוֹ שֶׁל יֵצֵר-
הָרָע, הַיּוֹם אֹמֵר לוֹ ²⁰⁵ עֲשֵׂה כֵךְ, וְלִמְחֵר אֹמֵר לוֹ עֹבֵד
עֲבֹדָה זָרָה. וְנֹאמַר (בראשית ד, ז) הֲלֹא ²⁰⁶ אִם-תִּיטִיב שְׂאֵת.
פְּרוּשׁ, לָמָּה נִפְּלוּ פָּנֶיךָ, הֲלֹא אִם תִּיטִיב מַעֲשֶׂיךָ וְתִשׁוּב
אֵלַי, שְׂאֵת. פְּרוּשׁ, ²⁰⁷ תִּשָּׂא פָּנֶיךָ, מִלְּשׁוֹן (איוב יא, טו) ²⁰⁸ כִּי
אִז תִּשָּׂא פָּנֶיךָ מִמּוֹם. וַיֵּשׁ לְפָרְשׁוֹ ²⁰⁹ מִלְּשׁוֹן סְלִיחָה. "וְאִם
לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חֲטָאת רֹבִיץ", אִם לֹא תִשׁוּב מֵאִשֶּׁר
חֲטָאתָ, לֹא הָעֵזֶן אֲשֶׁר בִּידֶךָ לְבָדוֹ ²¹⁰ יִלִּין אֶתְּךָ, כִּי תֵיצֵר
רֹבִיץ לִפְתַּח לְהַחֲטִיא אוֹתְךָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ, וְנִוְצַח אוֹתְךָ

ביאורים

לדבר אחד, ואת פושעים נמנה, וגדול עווננו מנשוא". ²⁰³ ניצחנה מחר
בדבר גדול. כי "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד, ז), דהיינו כל זמן שהפתח
סגור הרי החטא בחוץ, אך מכיון שנפתח לו פתח ולו הקטן ביותר - הרי שיש
כבר ליצר דריסת רגל אצל האדם ואחיה בתוכו, וסופו שישתלט עליו לגמרי
להכשילו גם בעבירות חמורות. ²⁰⁴ בחמתו. מתוך כעסו. ²⁰⁵ עשה כך.
עבירה קלה פלונית, כגון לקרוע בגדיו בחמתו, ועושה [ועובר בזה משום
איסור 'בל תשחית' (מהרש"א)]. ²⁰⁶ אם תיטיב שאת וגו'. התורה מספרת
כי לאחר שלא רצה ה' את מנחתו של קין ונפלו פניו, אמר לו הקב"ה הלוא
אם תיטיב וגו'. את דברי הפסוק מבאר רבינו כלפי בעל התשובה. ²⁰⁷ תשא
פניך. תוכל להרים את פניך ולא תבוס עוד. ²⁰⁸ כי אז תשא פניך ממום. הרי
אז תזקוף ראשך בהיותך בלי גנם. ²⁰⁹ מלשון סליחה. כמ"ש 'ונשאתי לכל
המקום' (בראשית יח, כו). והכוונה, אסלח לך על עוונותיך. ²¹⁰ ילין אתך.

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

יז. שמצוה גוררת
מצוה ועבירה גוררת
עבירה. הטעם לכך
כתב הגר"א בביאורו
למשלי (א, כג): "מפני
תמיד אחרי אשר נצח אותך ²¹¹ ויקוש
לך, וגם נלכדת ²¹² ולא שבת.
²¹³ ואלו תשוקתו להדיחך, ואזרב
לך בכל עת. "ואתה תמשל בו", אם
תרצה להתגבר עליו. על כן תענש על החטא אחרי אשר
נתתי לפניך היכולת לכבש את יצרך.

למ. ואמר שלמה עליו השלום (משלי יג, יג) כֹּז לְדָבָר ²¹⁴ יִחַבֵּל
לוֹ וַיֵּרָא מִצְוָה הוּא יִשְׁלָם. אָמַר זֶה עַל הַכּוֹז לְעֵבְרוֹת
הַקְּלוֹת, כִּי יִחַבֵּל לוֹ מִן ²¹⁵ הַפְּנִים אֲשֶׁר זָכְרָנוּ. "וַיֵּרָא מִצְוָה"
שְׁהוּא יֵרָא ²¹⁶ לְכַטֵּל מִצְוָה כְּאִשֶּׁר יֵרָא מִעֲבָרָה חֲמוּרָה,
"הוּא יִשְׁלָם", הוּא ²¹⁷ מִתְּעַתֵּד אֶל ²¹⁸ הַגְּמוּל הַשְּׁלָם. וְאֹמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָּה (אבות פ"ב מ"א) וְהָיוּ זְהִיר ²¹⁹ בְּמִצְוָה
קִלָּה בְּבִחְמוּרָה. וְעוֹד אֹמְרוּ (שם ד, ב) ^(*) שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת

ביאורים

ישאר אתך (שלא יתכפר לך). ²¹¹ ויקוש לך. והיה לך למוקש ולמכשול.
²¹² ולא שבת. ועם כל זה לא שבת עדיין. ²¹³ ואלו תשוקתו. היצר
משתוקק תמיד לפתותך ולהכשילך בעבירות. ²¹⁴ יחבל לו. ינזק.
²¹⁵ הפנים. הסיבה. ²¹⁶ לכטל מצוה. מצוה כל שהיא, ואפילו היא מן
הקלות. ²¹⁷ מתעתד. עתיד להגיע. ²¹⁸ הגמול השלם. השכר בעולם הבא.
[דרך זו תביאהו לקיום כל המצוות ואז יהיה שלם לעתיד לבוא (הרצוה
בתשובה)]. ²¹⁹ במצוה קלה. שהיא קלה בעיניך.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

מִצֹּחַ וְעִבְרָה גִּזְרֵת עִבְרָה, שִׁשְׁכָּר
מִצֹּחַ מִצֹּחַ וְשִׁכָּר עִבְרָה עִבְרָה.

מ. הַעֲקָר הָאֲרֻכָּה-עֶשֶׂר, תְּהִי
שְׁנֵאמֶר (וַיִּקְרָא ה', ח) וְהַתְּנִיחַ
אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ. (ח) וַיֵּשׁ עָלָיו לְהַזְכִּיר
עֲוֹנוֹתָיו. וְעֲוֹנוֹת אֲבוֹתָיו, כִּי הָיָה
נֶעֱנֵשׁ עָלֵיהֶם בְּאֶחָזוֹ מַעֲשֵׂי אֲבוֹתָיו
בִּידּוֹ. וְכֵן כְּתוּב (שם כו, מ) וְהַתְּנִיחַ אֶת-
עֲוֹנָם וְאֶת עֹן-אֲבוֹתָם.

ומתאוה יותר לעבירה עוד, וכן בדבר מצוה גדולה, בא רוח ממרום קדוש מאד ומתאוה מאד למצוה, ונהנה מאד מחמת זה ממצוות".
יח. ויש עליו להזכיר עוונותיו ועוונות אבותיו, כי היה נענש עליהם באחוזו מעשי

ביאורים

220. ששכר מצוה מצוה. כאשר אדם עושה מצוה, מסייעים לו מן השמים לקיים מצוות נוספות, ונמצא שכרו מתרבה לעולם הבא. 221. ושכר עבירה עבירה. ואילו כאשר אדם עובר עבירה, עונשו הוא שמניחים אותו ביד יצרו, וטורדו מן העולם. וע"ז אמרו (יומא לח): 'בא ליטמא פותחין לו, בא ליטמא מסייעין אותו'. 222. הידידי. שאומר בפיו "חטאתי" ומזכיר את עוונותיו. וביאר הגר"ל חסמן זצ"ל כי ענין הוידוי הוא, שהוא צועק מחמת גדול כאב החרטה והצער מהחטא. 223. ועוונות אבותיו. ממדרגות הוידוי שצריך להתודות לא רק על עצם החטא אלא גם על הסיבות והגורמים לחטא, וכשאבותיו חטאו הרי השרישו בו ענין החטא, וזו אחת מסיבות החטא (זה השער). 224. כי היה נענש עליהם באחוז מעשי אבותיו בידו.

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

אבותיו בידו. יש להבין מה הענין בוידוי על עוון האבות, שעה שמבקשים סליחה וכפרה על עוונותינו

מא. הַעֲקָר הַחֲמִשָּׁה-עֶשֶׂר, הַתְּפִלָּה.
וְתַפְלִל אֶל הַשֵּׁם וַיִּכְנַשׁ רַחֲמִים
לְכַפֵּר אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָיו, שְׁנֵאמֶר
שְׁלֹנוּ

ברם, האמת היא שכבר נאמר "איש בחטאו יומתו", ולעולם אין מענישים את הבנים על עוונות אבותיהם, כי אם על עוונות עצמם בלבד. אלא שאם האבות חטאו ועוו, ולקו על מעשיהם, ובאים הבנים ואוחזים מעשי אבותיהם בידיהם, או אז מידת החטא של הבנים גדולה יותר, ולפיכך הם נענשים יותר. לפי שאינו דומה מי שחטא בפעם הראשונה, מתוך שנכנסה בו רוח שטות, כלשון חז"ל "אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות" (סוטה ג:), למי שכבר לקה ומוסיף פשע על חטא, כמי שמתכוין למרוד במלכו. אם כן, כאשר האבות חטאו בעבר, ולקו על מעשיהם, ובכל זאת הבנים לא לקחו מוסר, והוסיפו על עוון אבותיהם, הרי חטאתם שלהם גדלה לאין ערוך, ועליה הם נענשים יותר.

לפי זה מובן שהצורך להזכיר בוידוי את עוון האבות, באמת אין בו מאומה מחשבון עוונותיהם של האבות. אלא מטרתו היא אך כדי לחזק את הוידוי בהגדלת חטא הבנים עצמם, במה שהם לא למדו מלקחי העבר, והוסיפו והגדילו העוון במעשיהם ("דבר אברהם"). [ועיין מהרש"א יומא לו: ד"ה חטאנו] עוד הסבר ע"ז שמתודים עוון אבותינו. וע"ע טעם אחר ביעב"ץ ע"פ הסוד - דקא גם על הגלגולים הקדמונים שגם הם קרוים אבות, ע"ש].

ביאורים

225. לכפר את כל עוונותיו. שתתקבל תשובתו לרצון. [מש"כ "כל עוונותיו", כאשר הבן חוטא באותן עוונות שאביו חטא בהן, נענש הוא על עוונותיו ואף על עוונות אביו. [הטעם שנענש על מעשי אבותיו, נראה עפ"י מש"כ בספר תומר דבורה פ"ד עה"פ אם תיטיב שאת, עיי"ש. ולדבריו ביכולת האדם לתקן השרשים, וכיון שכן, אם החוטא שב בתשובה ונתקן, הנה זדון אביו היה נחשב לו זכות בסוד ברא מזכה אבא, והיה מתקן גם חטאת אבותיו, וכיון שביכולתו לעשות כן ואינו עושה לפיכך נענש (זה השער)].

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

(הושע יד, ג) קחו עמכם דברים ושובו אל-י אֱמָרוּ אֱלֹהֵינוּ ²²⁶ כָּל תְּשׁוּבָה וְקַח-טוֹב ²²⁷ וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ. קחו עמכם דברים, ²²⁸ זֶה עֵנִין הַיְדוּי. אֱמָרוּ אֱלֹהֵינוּ ^(ט) כָּל-תְּשׁוּבָה וְקַח-טוֹב, ²²⁹ זֶה עֵנִין הַתְּפִלָּה. וּפְרוּשׁ וְקַח-

יט. כל תשא עון וקח טוב. רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל בספרו "מכתב מאליהו" (ח"ד, עמ' 223) מביא את דברי רבינו כאן ש"כל תשא עון וקח טוב" זה ענין התפילה, שהיא אחד מעיקרי

התשובה. דהיינו שיתפלל האדם שימחל לו ה' את עוונותיו, וממילא - "וקח טוב". כלומר, שיקח ה' את המעשה הטוב שעשינו, כי "עבירה מכבה מצוה", ובעת התשובה יתכפרו העוונות ותתעורר זכות המצוה ויאיר נרה אחרי אשר לא הגיה אורה לפני התשובה.

פירוש של דברים הוא: יתכן שיש באדם הרבה מן הטוב, ובעצם יכול היה להתעלות הרבה, אלא שכל זמן שטמטום העבירות חוסם את דרך העליה, הטוב הזה משותק ואין האדם יכול להתעלות על ידו. על כן מדרכי התשובה היא להתפלל אל ה' שיסיר את עווננו שלא יכביד עוד על דרך עלייתו. הוי אומר שמעתה יוכל הטוב שעשה להאיר בלבו, ולא יוכלו חטאיו להחשיכו עוד.

אבל קודם שיוכל להתפלל תפילה זו, הרי הוא צריך לעשות תשובה, ככתוב "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", ומה הם הדברים האלה? כתב רבינו יונה שהם הידויו, שהוא מעיקרי התשובה, וברור הוא שלא ישא ה' יתברך את העון בלי תשובה. אך לפי זה יוצא שלמעשה אין לנו אפשרות להפיק

ביאורים

הכוונה גם אלו שאינם ידועים לו (הרוצה בתשובה). ²²⁶. כל תשא עון. תשא כל עון. כלומר, תסלח ותכפר כל עון. ²²⁷. ונשלמה פרים שפתינו. נשלם ויחשב כחטאת פרים "שפתינו" - הידויו שלנו. ²²⁸. זה ענין הידויו. וידויו דברים, שמודה בפיו שחטא. [כנדרש בת"כ (פ' אחרי, והובא ברמב"ם פ"א מה' תשובה ה"א): "והתודה עליו, זה וידויו דברים"]. ²²⁹. ענין התפילה.

את התועלת הזאת מהתפילה, כי כדי שנוכל להתפלל עלינו לשוב בתשובה, וכדי לשוב בתשובה אנו זקוקים לתפילה, וחוזר חלילה. כיצד

טוב, מעשה הטוב שעשינו, כי אֱמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרָנוּם לְכָרְכָה (סוטה כא, א) ²³⁰ עֲבִירָה מְכַבֶּה מִצְוָה. וּבָעֵת הַתְּשׁוּבָה יִתְכַּפְּרוּ הָעוֹנוֹת ²³¹ וְתִתְעוֹרֵר נשתמש איפוא בעצה הנ"ל, להשתמש בטוב שבנו כדי לעלות על ידו, הרי רחוקים אנו מתשובה אמיתית?

אמנם בקטנותנו נוכל למצוא עצה גדולה מאד, אפילו תהיה רק בבחינת "הקדמה לתשובה". הרי כל אחד מאתנו עושה הרבה מצוות חיצוניות. בחלקן אין אנו חשים שום "חיות", מאידך ישנן אחרות שאנו מוצאים בהם טעם והרגשה כלשהם. העצה הגדולה היא שנשתדל בכל עוז לתקן לכל הפחות מצוות אלה שהן אמנם אצלנו חיצוניות אבל יש לנו בהן מעט הרגשה, ונקרב אותן אל פנימיותנו. אף על פי שהמסך המבדיל של טמטום החטא במקומו עומד, כי עדיין לא עשינו תשובה, מכל מקום אין ספק של ידי המאמץ הזה בהשתדלנו להכניס ללבנו את המצוות שעד עתה עשינו באופן חיצוני בלבד, יאיר לנו אור גדול שיוכל לבקוע דרך הטמטום. כי רבינו יונה ז"ל דיבר על הראשונים שהם כמלאכים, אבל אנו לפי שפל מדרגתנו, אדרבה, בכל נקודה ונקודה של מאמץ לפנימיות נזכה לסייעתא דשמיא מרובה מאד, כפתחו של אולם כנגד חודו של מחס, כידוע.

יתכן גם שה' יתברך בטובו יחשיב זאת כהתחלת תשובה מצדנו, וישלח לנו סייעתא דשמיא ויעזור לנו לגמור תשובה אמיתית עם ידויו, חרטה, עזיבת החטא וקבלה על העתיד.

ביאורים

הכוללת תפילה על שני ענינים: א. "תשא עון" שימחל חטאו, כנ"ל. ב. "וקח טוב" דהיינו להשבת אור המצוה אשר כבה וחשך בעקבות העבירות, כאשר יתבאר בהמשך. ²³⁰. עבירה מכבה מצוה. כאשר עובר אדם עבירה - הרי שאור מצוותיו אינו מאיר, וזכותו אינה עומדת לו. ²³¹. ותתעורר זכות המצוה ויאיר נרה. במסכת סוטה (כא.) אמרו: "מצוה בעידנא דעסיק בה

שערי

שער ראשון

תשובה

זכות המצוה ויאיר נרה, אחרי אשר לא²³² הגיה אורו לפני התשובה.²³³ [כן כתוב (איוב ח, ו) אם זך וישר²³⁴ אתה כי עתה²³⁵ יעיר עליך ושלם גות צדקך. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי ר"פ א"א, ה"ג) אם-זך וישר היית לא נאמר, אלא אם-זך וישר אתה, שעשית תשובה. "כי-עתה יעיר עליך", עתה אחרי התשובה שעשית, יעיר עליך כל הצדקות שעשית מלפנים, ואשר היה בידך פתוח לרוחה²³⁶ ונטעת אשל אכסניה, כמו שכתוב (איוב לא, לב) דלתי לארח אפתח, וקדם התשובה לא היו צדקותיך מגנות עליך, ואחרי שובך וסר עונך,²³⁸ יעיר זכותך, ושלם גות צדקך.²³⁹ ויגשלה פרים שפתינו" -

ביאורים

מגנא ומצלא", מגינה מן היסורים ומצילה מיצר הרע. וע"ז אמר "ותתעורר זכות המצוה" להגן מן היסורים "ויאיר נרה" להציל מן היצה"ר, כמו בעת עשיית המצוה (זה השער, ועיי"ש שמיישב גם לפי מסקנת הגמרא).
232. הגיה. האיר. 233. וכן כתוב. נאמר על איוב, אשר היו לו אמנם זכויות בשל מעשי הצדקה שעשה, אולם זכויותיו אלו לא עמדו לו קודם התשובה.
234. אתה. משמע כעת. 235. יעיר. יעורר. 236. ונטעת אשל אכסניה. נטעת פרדס המצמיח פירות כדי להנות בהם את האורחים. או הכוונה, בנית אוהל להכניס בו אורחים. [וקראו 'אשלי' לפי שהוא ראשי תיבות א'כילה ש'תיה ל'ויה, שמאכיל ומשקה את האורחים ואח"כ מלוה אותם לדרכם].
237. דלתי לארח אפתח. דלתות ביתי היו תמיד פתוחות לדרך הראשית להעיר לב אנשים לבוא אל ביתי. 238. יעיר זכותך ושלם גות צדקך. שבו הזכויות לעמוד לאיוב ולהגן עליו, ואזי שולם לו על צדקותיו. 239. ויגשלה

שערי

שער ראשון

תשובה

יחשב ודינינו²⁴⁰ כחטאת-פרים לרצון לנו לפניך. והזכיר פרים, כי חטאת-פר²⁴¹ היתה פנימית, והיו מזים מדמה²⁴² על הפרכת ועל מזבח הזהב.

מב. ועוד יתפלל בעל-התשובה אל השם למחות²⁴³ כעב פשעיו וכענן חטאתיו, ושיחפץ בו וירצהו ויעתר-לו²⁴⁴ כאשר אם לא חטא, כענין שכתוב בדרך אליהוא על בעל-התשובה אחרי היסורים (שם לג, כו) "ועתה אל-אלוה²⁴⁵ וירצהו", כי יתכן להיות הענין נסלה ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לשם חפץ בו,

ביאורים

וגו'. רבינו שב לסיומו של הפסוק הנ"ל "קחו עמכם" וגו' שממנו למדנו את חובת הוידוי. סיומו של הפסוק הוא תפילה על קבלת הוידוי לרצון.
240. כחטאת פרים. כאילו הקרבנו חטאת הבאה מן הפרים - פר העלם דבר של ציבור [שמביאים על הוראה בטעות של הסנהדרין הגדולה, כשעשו רוב ישראל על פיהם]. 241. היתה פנימית. שהזאת דמה נעשית בפנים ההיכל, [להבדיל מחטאת סתם הנקראת 'חטאת חיצונה', שכל עבודותיה נעשות בעזרה שמחוץ להיכל]. 242. על הפרוכת ועל מזבח הזהב. ששניהם היו בתוך ההיכל. 243. כעב פשעיו וכענן חטאתיו. הפשעים הם מחיצה המבדלת בינינו לבין אבינו שבשמים, כעב וכענן המאפילים בפני קרני השמש, ומעכבים אותם מלהאיר על הארץ. העב הוא ענן כבד המחשיך יותר מהענן, ולכן הפשעים (-במוד) משולים לעב, והחטאים (-השגגות) משולים לענן (מלבי"ם, ישעיה מד, כב). 244. כאשר אם לא חטא. כאילו לא חטא מעולם. 245. יעתר. ירבה ויפציר בתפילה. 246. וירצהו. ויהיה רצוי לפני ה'.

שערי

שער ראשון

תשובה

ומנחה לא ירצה מידו.²⁴⁷ ותאות הצדיקים מן ההצלחות,²⁴⁸ להפק רצון מהשם ושיהפין בהם.²⁴⁹ ורצונו, החיים הקנינים והאמיתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות, בענין שנאמר (תהלים ל, י) ²⁵⁰ חיים ברצונו. ונאמר (שם פ, כ) ²⁵¹ יי אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונשעה, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש תהלים מזמור פ) ²⁵¹ אין לנו אלא הארת פניך, וחוא ענין הרצון, וכבר הקדמנו ובארנו זה. על כן תראה בתפלת דוד בעת התשובה, אחרי שאמר (תהלים נא, ד) "הרב כסני מעוני ומחטאתי טהרני", התפלל עוד על הרצון, להיות רצון השם יתברך בו בקדם החטא, ואמר (שם שם, יג) "אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני". אחרי כן התפלל ואמר (שם שם, יד) "השיבה לי ששון וישועה", שיהיו נסי השם וישעו מצויים אתו

ביאורים

247. ותאות הצדיקים מן ההצלחות. כלומר, הצדיקים משתוקקים יותר מכל ההצלחות האפשריות, להצלחה אחת. 248. להפק רצון מהשם. להיות רצויים לפני ה' ולמצוא חן בעיניו. [לשון הכתוב (משלי ח, לה): "ויפק רצון מה", ומוציא רצון מה, ר"ל, ה' יהיה מרוצה לו (מצו"ד)]. 249. ורצונו וכו'. להיות קרובים ורצויים לפני ית' - הם החיים הנצחיים והאמיתיים. 250. חיים ברצונו. החיים האמיתיים הם שיהיה רצוי ומוצא חן בעיני ה'. 251. אין לנו אלא הארת פניך. אין אנו צריכים מאומה אלא שתאיר לנו פניך.

שערי

שער ראשון

תשובה

²⁵² ושתצלח עליו רוח אלהים כאשר בתחלה. אחרי כן אמר "ורוח נדיבה תסמכני", פרוש, הנה קטנתי מפני פשעי ואינני ראוי לנסוף ולהגלות עלי ²⁵³ זרוע קדשך. ²⁵⁴ ואם נשאת עון חטאתי, ²⁵⁵ אינני כדאי להיות נאהב ורצוי ברחמי-קדם. אבל ²⁵⁶ ברוח נדיבה ²⁵⁷ תסמכני, כי אין קין לנדבתך ומוכתך. ²⁵⁸ וכא ורוח (ולא וברוח) בחרון בי"ת, כמו (בראשית כז, לו) ²⁵⁹ וידגן ותירוש סמכתי. וכענין הזה אמר הושע עליו השלום (הושע יד, ה) ²⁶⁰ ארפא משוכתם ²⁶¹ אוהבם נדבה, בענין מה שאמר דוד ורוח נדיבה תסמכני.

כג. ועוד יתפלל בעל-התשובה אל השם תמיד שיעזרהו אל התשובה, כמו שנאמר (ירמיה לא, יז) ²⁶² השיבני

ביאורים

252. ושתצלח. ושתשרה. 253. זרוע קדשך. גבורתך הנעלה והשגחתך הפרטית עלי. 254. ואם נשאת. ואף אם סלחת. 255. אינני כדאי. איני ראוי מצד הדין. 256. ברוח נדיבה. ברוחך הנדיבה ובמתנת חנינם. 257. תסמכני. תתמוך בי. 258. וכא ורוח בחרון בי"ת. המילה "ורוח" נכתבה בלי האות ב', אולם זה כאילו נכתב "וברוח". 259. וידגן ותירוש. כאילו נכתב "ובדגן ובתירוש". 260. ארפא משוכתם. אסלח על התנהגותם המתמדת. 261. אוהבם נדבה. אוהב את ישראל כשישובו, בתור נדבה ומתנת חנינם - לפנים משורת הדין. 262. השיבני ואשובה. עורר לבי ועזור לי לשוב אליך

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

וְאֲשׁוּבָה בִּי אֶתָּה יְיָ אֱלֹהֵי.

מד. הָעֵקֶר הַשֵּׁשֶׁה-עֶשֶׂר, תִּקְוֶן
הַמַּעֲוֹת²⁶³ בְּאֲשֶׁר יוּכַל לְתַקֵּן,
פְּעֻנֵין²⁶⁴ שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ג, י) "וַיֵּרָא
הָאֱלֹהִים²⁶⁵ אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם בִּי יִשְׁבוּ
מִדְרָכָם הָרָעָה", וְנֶאֱמַר (שם שם ח)
"וַיִּשְׁבוּ אִישׁ מִדְרָכּוֹ הָרָעָה²⁶⁶(ב) וּמִן
הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם", בִּי בְּדָרִים

להחזיר את הקורה לבעליה.

מפרש המאירי (ועוד): אילו היו הגזלנים בנינוה משלמים את ערך הקורה לגזל, היו אמנם נפטרים מאיסור גזל, אבל עדיין לא היו נפטרים "מן החמס אשר בכפיהם", שהרי אדם שלקח חפץ מרעהו בכח ושילם עבורו - עשה מעשה חמס (ראה ב"ק סה.). משום כך היו אנשי נינוה מוכנים להרוס בנין שלם כדי להחזיר את הקורה שבו ולהיפטר מאיסור חמס. אמנם, מצינו שתיקנו חכמים (גיטין נה.) על מי שגזל מריש [קורה] ובנאו בבירה [מגדל] ורוצה לשוב בתשובה, שאינו צריך לקעקע את כל הבירה אלא משלם את דמיו, לא רצה בכך מלך נינוה אלא עורר

ביאורים

ואז תהיה תשובתי שלמה. 263. באשר יוכל לתקן. במה ששייך לתקן. והיינו בעבירות שבין אדם לחבירו. 264. שנאמר. באנשי נינוה. 265. את מעשיהם. "לא נאמר באנשי נינוה וירא אלקים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלקים את מעשיהם" (תענית טו.). 266. ומן החמס אשר בכפיהם. ששיבו את הגזל אשר בידם.

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

שִׁבְיִן אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּמוֹ²⁶⁷ הַגָּזֵל
וְהַחֲמָס, לֹא יִתְּכַפֵּר עֲוֹנוֹ עַד אֲשֶׁר
יָשִׁיב אֶת הַגָּזֵלָה, וְכֵן אִם צֵעַר אֶת
חֲבֵרוֹ וְהִצִּיק לוֹ, אוֹ²⁶⁸ הַלְבִּין פָּנָיו, אוֹ
סָפַר עָלָיו לְשׁוֹן הָרָע, אוֹ²⁶⁹ אֵין לוֹ כִּפְרָה
עַד שִׁיבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ מַחִילָה. וְכֵן אֲמָרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכָרֵנוֹם לְבִרְכָּה (ב"ק צב, א) כִּי
אֶף-עַל-פִּי שְׁנֵתָן לוֹ דְּמִי-בִשְׁתּוֹ וְדָמִי
צֵעַר הַחֲכָאָה, אֵין צֵעַר הַבּוֹשָׁה
וְהַחֲכָאָה נִמְחַל לוֹ עַד שִׁיבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ
מַחִילָה, אוֹ²⁷⁰ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כ, ז)
וְעַתָּה הִשָּׁב אִשְׁת-הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא

באופן שעל פי דין היה פטור, ועל כך הביא מקרא הנאמר בנינוה שמשם נלמד זאת.

ביאורים

267. הגזל והחמס. הלוקח מחבירו חפץ בעל כרחו נקרא גזלן, ואם נותן לו דמי החפץ נקרא חמסן. 268. הלבין פניו. ביישו. 269. אין לו כפרה עד שיבקש ממנו מחילה. החוטא לחברו חוטא בכפליים: נגד חברו, ונגד ה' שהזהירו על כך. בכדי לתקן את שחטא נגד חברו, צריך ליתן לו מה שחייב לו ולרצותו; ובכדי לתקן את שחטא נגד ה', צריך לחזור בתשובה. אך כל עוד לא תיקן את חטאו נגד חברו, אין תשובתו מועילה אפילו כלפי חטאו לשמים (מנחת חינוך, שסד, לב). 270. שנאמר. בדברי ה' לאבימלך מלך גרר, כאשר ציער את אברהם ולקח את שרה אשתו.

²⁷¹ ויתפלל בערך וחייה.

מזה. וראוי לבעל-התשובה ²⁷² לעשות כן קדם הודוי כדי ²⁷³ שיתרצה בודויו, ודוד עליו השלום בעת התשובה כן עשה קדם הודוי, שנאמר (תהלים נא, ו) ²⁷⁴ "לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען-תצדק בדברך" ²⁷⁵ תזכה בשפטך. פרוש, לך לבדך ²⁷⁶ אני נחשב חוטא ואינני צריך ²⁷⁷ זולתי למחילתך, ואם חטאתי לאיש כבר בקשתי מחילה ממנו ²⁷⁸ וכפרתי פניו,

ביאורים

271. ויתפלל בערך וחייה. כלומר, אף לאחר שתשיב את שרה תבקש מאברהם שימחל לך בלב שלם כל כך עד שיתפלל בערך (מאירי, ב"ק צב.). והמהרש"א מוסיף, שה' לא אמר לאברהם להתפלל בעד אבימלך, אלא לאבימלך אמר כן, שיפייס את אברהם עד שימחל לו ויתפלל בעדו. אמנם, הראב"ד (ד"ה אפילו) כתב שהראיה היא מהמשך הפסוקים, שאע"פ שאבימלך החזיר את שרה ואף נתן לאברהם ממון רב 'צאן ובקר ועבדים ושפחות וגו' ואלף כסף' (בראשית כ יד-טז), לא התרפא עד שמחל לו אברהם והתפלל עליו. 272. לעשות כן. לתקן המעוות. דהיינו להשיב הגולה ולבקש מחילה וכדו'. 273. שיתרצה בודויו. שיהיה רצוי לפני ה' בזמן שיתודה, כי אם הגולה עודנה בביתו והוא מתודה עליה הרי זה כטובל ושרץ בידו (הרוצה בתשובה). 274. לך לבדך חטאתי. רבינו פירש בזה שני פירושים: א. לך לבד נשארתי עדיין חוטא, כי את החטאים שבין אדם לחברו תקנתי כבר. ב. לך לבד חטאתי - כי החטא גם מתחילתו היה רק לך לבדך ולא ביני לחברי שאצטרך למחילתו. 275. תזכה בשפטך. ולמען תזכה בשפטך. 276. אני נחשב חוטא. עדיין. 277. זולתי. אלא רק. 278. וכפרתי פניו. בטלתי והעברתי רוגזו וכעסו

²⁷⁹ וקמוהו (בראשית מר, לב) ²⁸⁰ וחטאתי לאבי כל-הימים - על החטא הזה אחשב חוטא כל הימים אצל אבי, כי לזאת לא יסלח לי. ותרגמוהו ואחא חטא לאבא. או יהיה פרושו, "לך לבדך חטאתי", ²⁸¹ לא חטאתי לאיש ²⁸² ולא העתרתי דברי עליו, ולא לקחתי מיד איש מאומה שאצטרך למחילתו ולהשיב את גולתו, ואין כפרתי תלוייה אלא בסליחתך, ²⁸³ למען תצדק בדברך תזכה בשפטך", כדי להראות לעמים צדקתך וגדל סליחתך ²⁸⁴ ביום דברך ודינך בעת שפטך אותי. ולשון "למען", כי גדל החטא סבה להודע גדל הצדקה בסליחתו, על כן ימשל הדבר ²⁸⁵ כאלו

ביאורים

(עי' רש"י בראשית לב, כא). 279. וכמוהו וחטאתי וגו'. כשערב יהודה על בנימין שיחזיר אותו ליעקב אביו, אמר שאם לא יחזיר את בנימין, וחטאתי וגו'. 280. וחטאתי לאבי כל הימים. כלומר, לא אוכל לשוב בתשובה לעולם על החטא הזה כי אבי לא יסלח לי, וממילא לא תועיל תשובתי כלפי הקב"ה (הרוצה בתשובה). 281. לא חטאתי לאיש. מלכתחילה. 282. ולא העתרתי דברי עליו. וממילא לא הייתי זקוק להפציר בו ולבקש סליחתו. או הכוונה, לא הרביתי בדברים כנגדו, כלומר לא חטאתי לו בדיבור. 283. למען תצדק וגו'. זהו סיום הפסוק "לך לבדך חטאתי", וגם בזה פירש ב' פירושים: א. שע"י גודל החטא יודע גודל צדקתו של הקב"ה בסליחתו, ונחשב כאילו הרע מתחילתו נעשה למען הראות חסד ה'. ב. מכיון שחטאתי לך ועשיתי הרע בעיניך, למען זה תצדק בשפטך אותי כמעשי. 284. ביום דברך ודינך. כאשר תדבר עלי ותדון אותי. 285. כאילו היה ראשית חטאת. כאילו כל מטרות וסיבת החטא היתה בשביל להראות צדקת ה' כאשר יסלח לו.

שערי

שער ראשון

תשובה

היה ראשית חפאת, למען יגלה חסד השם וצדקו בסליחתו
ביום שפטו. וכמוהו (הושע ח, ד) "כספם וזהבם עשו להם
²⁸⁶עצבים למען יכרת", כי ²⁸⁷עשית העצבים סבת הכרת
כספם וזהבם, המושיל הדבר פאלו עשו העצבים למען
יכרת. או יהיה פרושו, ²⁸⁸למען זה תצדק בדברך ²⁸⁹על
הפקדה והשלום, ורצונו לאמר, שהוא מצדיק עליו דינו
יתברך, וכן "למען יכרת", למען זה יכרת.

מו. ועל הדרך הראשון פשו רבותינו זכרונם לברכה
(מדרש תהלים מזמור נא) על זה, מושל לרופא ²⁹¹שראה
את המכה, ואמר כמה המכה הזאת ²⁹²מכה רבה מאד!
²⁹³אמר החולה, והלא אשר הביתי ²⁹⁴מכה נחלה לא
היתה זאת כי אם ²⁹⁵לבעבור הגלות צדקת רפואתך

ביאורים

²⁸⁶עצבים. פסלים, עבודה-זרה. ²⁸⁷עשיית העצבים סיבת הכרת
כספם וזהבם. מה שעשו את פסיליהם זה גרם שיאבד ממונם. ²⁸⁸למען
זה. בגלל זה שעשיתי הרע בעיניך. ²⁸⁹על הפקודה והשלום. כשאתה
פוקד עלי עווני ומשלם על חטאי. ²⁹⁰ועל הדרך הראשון. כלומר על פי
האופן הראשון שביארנו. ²⁹¹שראה את המכה. שבא לבדוק את המחלה.
²⁹²מכה רבה מאד. מחלה קשה מאד ויהיה טורח וקושי גדול לרפאותה.
²⁹³אמר החולה. כדי לרצות את הרופא ולפייס אותו שירפאנו. ²⁹⁴מכה
נחלה. מכה שיש בה חולי רב (מצו"ד ירמיה י, יט). ²⁹⁵לבעבור הגלות צדקת
רפואתך. בכדי להודיע לכל את כוחך בחכמת הרפואה.

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

כא. לרדוף פעולות
החסד והאמת כענין
שנאמר בחדר ואמת
יבופר עין. בביאור
הדבר נראה, ע"פ
מה שמצינו במדרש
(תנחומא יב) "ויהיו
בני נח - שעשה להם
הקב"ה הויה בעולם".
ועוד אמרו חז"ל:

מו. העקר השבעה-עשר, ²⁹⁸(כא) לרדף
פעולות ²⁹⁹החסד והאמת, כענין

"היוצאים מן התיבה", שבזכות שזנו ופרנסו בריותיו של הקב"ה י"ב חודש
לפיכך זכו ויצאו מן התיבה.

ובאמת יש להבין, הרי גם קודם שפרנסו את בריותיו של הקב"ה בתיבה היו
ראויים לנס, והא ראה - שנכנסו לתיבה יחד עם נח, וכבר ניצלו מן המבול,
וא"כ לשם מה הוצרכו זכות נוספת, שעשו חסד עם הבריות, בכדי לצאת
מן התיבה?

ונראה לבאר, שאמנם נח מצא חן בעיני ה', והיה מגיע לו להנצל, אבל לבניו
לא היתה זכות כמוהו, ולכן רק מאחר שפרנסו את החיות בתיבה - זכו ויצאו
ממנה.

אלא שעדיין יש לתמוה, למה עשה הקב"ה הצלה בצורת תיבה, והיו צריכים
נח ובניו להסגר בה י"ב חודש, כעין מאסר, עם כל הצער הכרוך בזה, הלא
היו יכולים לשהות בארץ ישראל, ששם הרי לא היה מבול כמבואר במדרש
(ראה זבחים קיג. שנחלקו בזה), ואם בשביל לעורר את בני דורו לחזור
בתשובה ע"י שיראו שהוא בונה תיבה (כמבואר במדרש), הלא באמת יכול
היה הקב"ה לצוותם לבנות תיבה, ובשעת המבול - להוליכם לארץ ישראל!
והתשובה היא, שלא היתה להם זכות להנצל לגמרי, אלא שהחליפו את

ביאורים

²⁹⁶העיקר הזה. של תיקון המעוות. ²⁹⁷בשער הרביעי. אותיות יח-יט.
²⁹⁸לרדוף פעולות. לחפש לעשות מעשי. ²⁹⁹החסד והאמת. החסד -
בגופו ובממונו. והאמת - לקדש את ה'.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

שָׁנָאֹמֶר (משלי טז, ו) ³⁰⁰ בְּחֶסֶד וְאֱמֶת
יִכְפֹּר עֵינָי וּבִירְאָתִי יִי סוֹר מִרָעָה וְעֵתָהּ
הַתְּבוּנָה ³⁰¹ בְּסוֹד הַמִּקְרָא הַזֶּה, כִּי
³⁰² הָאֱמָנָה אִם הַחוּטָא לֹא שָׁב אֶל
הַשֵּׁם, לֹא יִתְכַפֵּר עֲוֹנוֹ ³⁰³ בַּפֻּעַל
הַחֶסֶד, כְּמוֹ שָׁנָאֹמֶר (דברים י, יז) אֲשֶׁר
לֹא-יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד. וּפְרָשׁוֹ
רְבוּתֵינוּ וְזִכְרוֹנָם לְבִרְכָּהּ (ילקוט משלי יא
תתקמז) ³⁰⁴ לֹא יִקַּח שֹׁחַד מִצָּוָה, לְמַחֲל

עונשם
למאסר. התיבה היתה
כעין בית האטורים,
ונח ובניו היו בה
במאסר, ולפיכך
צריכים היו זכות
נוספת כדי שייצאו
לחפשי ממאסר
התיבה. ומדוע איפוא
זכו ויצאו ממאסר
התיבה? הוי אומר,
מפני שזנו ופרנסו את
בריותיו של הקב"ה.
ולכן חזר הכתוב
והדגיש "ויהיו" בני

נח, שעשה להם הקב"ה הויה וקיום בעולם, וזכו לצאת מן התיבה, ע"י
שעסקו בחסד. הנה רואים אנו מכאן, כמה גדולה היא הזכות שזוכה אדם
ע"י חסד, שבכוחה לשנות את גזר דינו!

ואם תאמר, במה גדולה כ"כ מדת החסד שבכוחה לבטל גזר דין? אמור, כי
כשעוסק בחסד להיטיב עם הבריות, הרי שאינו חי לעצמו, אלא הוא חי
עבור הרבים - להיטיב עמהם, ולכן אף אם הוא עצמו אינו זכאי שידי ינועו
ורגליו יהלכון, מ"מ כח הרבים עומד לו, כיון שרבים צריכים לידי ולרגליו
שייטיבו עמהם, כדאי הוא שיתנו בו הכוחות הללו ויצא לחפשי ממאסר
הייסורים (יקול דודי' עמ' רנב).

ביאורים

³⁰⁰ בחסד ואמת יכופר עין. הכתוב מדבר בבעל תשובה, כי החסד מגן
מהיסורים, ואמת, כלומר "קידוש השם", מציל ממיתה הממרכת עון "חילול
השם". ³⁰¹ בסוד. בעומק. ³⁰² האמננה. האמת. ³⁰³ בפועל החסד.
במעשה החסד שעושה. ³⁰⁴ לא יקח שוחד מצוה. אי אפשר לפייסו בעשיית
מצוה.

וּלְהַעֲבִיר ³⁰⁵ עַל הָעוֹנוֹת. וְעוֹד אָמְרוּ (בבא קמא נ א) כָּל
הָאוֹמֵר הַקְדוּשָׁה-בְּרוּךְ-הוּא וְתָרַן הוּא ³⁰⁶ וְנִתְּרוּ חַיִּיו, אֲבָל
³⁰⁷ מֵאֲרִיךְ אֲפִים, וְאִם ³⁰⁸ לֹא יִשְׁמְעוּ, יִמּוֹד פְּעֻלָּתָם אֶל
חִיקָם. ³¹⁰ אֲכָן זֶה שָׁאֹמֶר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּחֶסֶד וְאֱמֶת
יִכְפֹּר עֵינָי, עַל פֶּעַל הַתְּשׁוּבָה דָּבָר, כִּי ³¹¹ יִישׁ עֲבֻרוֹת
שֶׁהַתְּשׁוּבָה יוֹם הַכְּפוּרִים ³¹² תּוֹלִים וְיִסְוִרִים ³¹³ מְמַרְקִים,
כְּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר ³¹⁴ בַּשֹּׁעַר הָרְבִיעִי. וְהִנֵּה הַחֶסֶד יִגֵּן ³¹⁵ בְּעַד
הַחוּטָא וְיִשְׁמַר עָלָיו מִן הַיִּסּוּרִים, בְּשֵׁם הַצֵּל יִצִּיל ³¹⁶ מִן
הַמָּוֶת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (משלי יב) וְצִדְקָה תִּצְלֵל מִמָּוֶת. ³¹⁷ וְעוֹד
יִישׁ עֵינָי, וְהוּא עֵינָי ³¹⁸ חִלּוֹל-הַשֵּׁם, ³¹⁹ שֶׁהַתְּשׁוּבָה וְיִסּוּרִים
תּוֹלִים ³²⁰ וּמִיתָה מְמַרְקֶת, כְּמוֹ שָׁנָאֹמֶר (ישעיה כב, יד)

ביאורים

³⁰⁵ על העוונות. מבלי לעשות תשובה. ³⁰⁶ יותרו חייו. חייו יהיו מיותרים,
כלומר חייו וגופו יהיו הפקר [בידי שמים], הואיל והוא מורה בכך לבריות
לחטוא (רש"י). ³⁰⁷ מאריך אפים. מרחיק כעסו ואינו ממהר להענישו
אלא ממתיך שישבו. ³⁰⁸ לא ישמעו. לשוב בתשובה. ³⁰⁹ ימור פעולתם
אל חיקם. ימדוד הקב"ה מעשיהם ויחזיר להם כגמולם, מדה כנגד מדה.
³¹⁰ אכן. אמנם. ³¹¹ יש עבירות. שענשם כרת או אחת ממיתות
בית דין (יומא פו.). ³¹² תולים. מעכבים את מלוא הפורענות מלבוא
עליו. ³¹³ ממרקים. מנקים את החטא לגמרי וגומרים את הכפרה.
³¹⁴ בשער הרביעי. אות א'. ³¹⁵ בעד החוטא. לאחר ששב בתשובה
שלימה. ³¹⁶ מן המות. שנתחייב בו. ³¹⁷ ועוד יש עין. חמור מכל
אלו. ³¹⁸ חילול השם. היינו שמזלזל כבוד ה' ותורתו בעיני הבריות
וגורם לאחרים לחטוא. ³¹⁹ שהתשובה. ויום הכיפורים. ³²⁰ ומיתה

³²¹אם יִכְפֹּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד-תָּמוּתוֹן. וְהָנָה כְּאִשֶּׁר
הָאָדָם מִשְׁתַּדֵּל ³²²לְתַמּוֹךְ בִּיד הָאֱמֶת, וַיַּעֲזֹר אַחֲרֶיהָ
וַיִּתְעוֹרֶר בְּדִבְרֶיהָ, ³²³וְהוֹפִיעַ אוֹרֹו לְעֵינֵי בְנֵי עַמּוֹ, וַיִּחַזַּק
יְדֵי אֲנָשֵׁי הָאֱמֶת ³²⁴וַיִּנְשֵׂא רֵאשִׁים, וּכְתוּת הַשֶּׁקֶר וַיִּשְׁפִּילֵם
³²⁵יָגִיעַם עַד עֶפֶר, הִנֵּה אֱלֹהֵ דָרְכֵי קְדוּשָׁה-הַשֵּׁם וְהוֹד וְהָדָר
³²⁶לְאִמְרָתוֹ וְעִבּוּדָתוֹ בְּעוֹלָם, ³²⁷וְעַז וְתַפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁ
תּוֹרָתוֹ. עַל כֵּן בְּהִרְבּוֹת פְּעֻלָּיו לְקַדְּשׁ אֶת הַשֵּׁם וּלְעוֹדֵד
הָאֱמֶת ³²⁸לְהַכִּין אוֹתוֹ ³²⁹וּלְסַעְדוֹ, וְנִסְלַח לוֹ מִעוֹן הַחֲלוּל
עִם הַתְּשׁוּבָה בְּשׁוּמוֹ הָאֱמֶת לְעַמֹּת אֲשֶׁמֶת הַחֲלוּל, מִדַּת
תְּשׁוּבָתוֹ ³³⁰נִגְדַּ מִדַּת מִשְׁוֹכָתוֹ. זֶה בְּאוֹר בְּחֶסֶד וְאֱמֶת יִכְפֹּר
עוֹן.

ביאורים

ממרת. רק מיתה יכולה לנקות אותו מן החטא. ³²¹ אם יכופר העון הזה
לכם עד תמותו. ומתוך הפסוקים הקודמים שם מוכח שמדובר על עוון
חילול השם (ראה לקמן שער ד' אות ד'). ³²² לתמוך ביד האמת. לחזק
האמת בעולם. ³²³ והופיע אורו. ומגלה את אור האמת לעם ישראל.
³²⁴ ונשא ראשים. ירומם, ינשאם ויגביהם, כדי להגביר את השפעתם
בעולם. ³²⁵ יגיעם עד עפר. יוריד ערכם בעיני בני אדם שלא יהיו נחשבים
לכלום כדי לבטל השפעתם. ³²⁶ לאמרתו ועבודתו בעולם. לתורה ועבודת
ה'. ³²⁷ ועז ותפארת במקדש תורתו. ויש חזק ופאר לקדושת התורה.
³²⁸ להכין אותו. להעמידו על כנו. ³²⁹ ולסעדו. ולעזור. ³³⁰ נגד מדת
משובתו. כנגד מרידתו בה'. כי כשמחלל שם שמים מוריד הוא את קרן
התורה בעולם, וע"י חיווק פעולות האמת ואנשי האמת מרים הוא את קרן
התורה וכבודו, חזו תשובת המשקל לחילול ה' שעשה (עלי אורח).

מז. הָעֶקֶר הַשְּׁמוּנָה-עֶשֶׂר, הַיּוֹת חֲטָאתוֹ ³³¹נִגְדוּ תָּמִיד,
כִּי רָאוּ לְנַפֵּשׁ הַחֲטָאת לְזָכַר עֲוֹנוֹתֶיהָ תָּמִיד
³³²וְאֵל תְּשִׁי אוֹתָם ³³³לְקִין יָמִים, ³³⁴וּמִלְכָּבוּ לֹא יִחְטְפוּ
³³⁵עַד בּוֹא חֲלִיפָתוֹ, כְּעֵינֵן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא, ה) כִּי-פֶשַׁעִי
³³⁶אֲנִי אֲדַע וְחֲטָאתִי ³³⁷נִגְדִי תָּמִיד. וְהָעֶקֶר הַזֶּה ³³⁸יִתְבָּאֵר
בְּשַׁעַר הַשְּׁלִישִׁי.

מז. הָעֶקֶר הַתְּשַׁע־עֶשֶׂר, עֲזִיבַת חֲטָאוֹ ³³⁹בְּהוֹדְמָן לוֹ
³⁴⁰וְהוּא בְּתַקָּה תְּאֻתּוֹ. וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזִרְנוֹם
לְכִרְכָּה (יומא פו, ב) ³⁴¹אִיזְהוּ בַּעַל תְּשׁוּבָה ³⁴²אִשֶּׁר תְּשׁוּבָתוֹ

ביאורים

³³¹ נגדו תמיד. בדעתו ובמחשבתו, "שיהיו נגד עיניו ונזכרים בלבבו"
(מדרש תהלים לב). ³³² ואל תשי אותם. ולא תשכחם. ³³³ לקין ימים.
בימי הזקנה. ³³⁴ ומלכבו לא יחטפו. לא ימוש מלבו. ³³⁵ עד בוא חליפתו.
עד בוא הזמן שיחלוף ויעבור מן העולם, והיינו יום המות. ³³⁶ אני אדע.
תמיד הם בדעתי. ³³⁷ נגדי. מול עיני. ³³⁸ יתבאר בשער השלישי. עיי"ש
באות א' ב'. ועיין עוד בשער הרביעי באות כ"א. ³³⁹ בהודמן לו. אותו דבר-
עבירה שנכשל בו בעבר. ³⁴⁰ והוא בתוקף תאוותו. שהוא בתאוות החזקה
לחטוא כמו שהיה בעת שנכשל בחטא בראשונה, ועמד בנסיון ופירש מן
העבירה ולא עשאה מפני התשובה. ³⁴¹ איזוהו בעל תשובה. כלומר, מי הוא
זה שהוזקק כבר בתשובה גמורה שלא ישוב עוד למה שחטא, עד שהוא ראוי
להיקרא "בעל תשובה". ³⁴² אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד. כלומר
תשובה שלימה ואמיתית, שבכוחה להביא את האדם השב לשלימות עד
למדרגה העליונה של כסא הכבוד שברקיע השביעי שהוא הגבוה ביותר.

מונעת עד כפא-הקבוד? באַשר³⁴³ נבֿחן וַיֵּצֵא נָקִי³⁴⁴ בָּאוֹתוֹ
פֶּרֶק³⁴⁵ וּבָאוֹתוֹ מְקוֹם³⁴⁶ וּבָאוֹתָהּ אִשָּׁה, רְצוֹנָם לֵאמֹר, כִּי
הוֹדְמָן הַחֵטָא לִידּוֹ וְהוּא בְּתַקְנָה יֵצֵרוֹ³⁴⁷ וְאוֹנוֹ בְּשִׁרְיָרִי כְּטָנוֹ
כְּעַת הָרְאִישׁוֹנָה אֲשֶׁר חֵטָא וְכַבֵּשׂ יֵצֵרוֹ וְנִמְלֵט³⁴⁸ בְּעֵז יִרְאֵת-
הַשֵּׁם וּגְאֻלָּה פֶּחָדוֹ.³⁴⁹ וּמִי שֶׁלֹּא הוֹדְמָן לִידּוֹ כְּעֵנִין הִזָּה,
³⁵⁰ יוֹסִיף בְּנִפְשׁוֹ יִרְאֵת-הַשֵּׁם דְּכָר יוֹם בְּיוֹמוֹ, כִּכָּה יַעֲשֶׂה
כָּל הַיָּמִים.³⁵¹ וְכַאֲשֶׁר יַחֲלִיף כַּח הִירָאָה דִּי-כְבוֹשׁ בִּכְחַת הִזָּה
אֵת יֵצֵרוֹ³⁵² וּמִסֶּת-מִשְׁלוֹ בְּעֵצֶם הַתַּאֲוָה,³⁵³ הֲלֹא בּוֹחֵן

ביאורים

343. נבֿחן וַיֵּצֵא נָקִי. עמד במבחן המעשה. והיינו, שהתנסה באותו נסיון,
וכבש את יצרו ולא חטא. 344. באותו פרק. באותה תקופה של השנה (רש"י).
פירוש אחר, כשהוא בכח גופו, כלומר בזמן הבחירות (רמב"ם הל' תשובה ב,
א). 345. ובאותו מקום. שעבר שם את העבירה. 346. ובאותה אשה. שנכשל
בה. שכאשר המצב הנוכחי דומה בכל תנאיו ופרטיו למצב שנכשל בו כבר,
יצרו מתגבר עליו ואומר לו: "ראה פלונית, ואותו מקום ואותו פרק הוא, קום
עשה מה שעשית כבר" (רש"י). 347. ואונו. וכוחו. 348. בעזו יראת ה' וגאון
פחדו. מחמת יראת-שמים החזקה שבו וגודל פחדו מה', ולא מפני סיבות
אחרות כגון יראה מאדם או מכשולו כח וכדו'. 349. ומי שלא הודמָן לידו
כְּעֵנִין הִזָּה. כלומר, אף מי שלא התנסה שנית בנסיון שהיה לו ככתחילה,
עם כל התנאים שהיו אז כשחטא בראשונה. 350. יוֹסִיף בְּנִפְשׁוֹ יִרְאֵת ה'. כדי
שיהיה בדרגה רוחנית כזו שאם יבוא נסיון כזה לידו יוכל לעמוד בו ולכבוש
את יצרו, "ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם..."
(רמב"ם). 351. וכאשר יחליף כח היראה די כבוש וכו', כלומר, כאשר
יאמץ ויתחזק בכוחות חדשים של יראה שיהיה בה די כדי לכבוש את יצרו.
352. ומסת משלו בעוצם התאוה. ותהיה במדה כזו שיוכל למשול בחזק
תאותו. 353. הלא בוחן לבות. הלא ה' שהוא בוחן לבות.

לבות הוא יבין³⁵⁴ וְנוֹצֵר נִפְשׁוֹ הוּא יָדַע, כִּי אִם יָבֹא לִידּוֹ
נִסְיוֹן וַיִּגְעֵעַ לִידּוֹ כְּעֵנִין הָרָאשׁוֹן, יֵצִיל אֶת נִפְשׁוֹ מִיָּד יֵצֵרוֹ.
וְהִנֵּה הוּא לִפְנֵי הַשֵּׁם³⁵⁵ בְּמַדְרָגָה הַעֲלִיּוֹנָה מִן הַתְּשׁוּבָה.
וְהוּא שֶׁאֵמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלֹם (משלי טו, ו) בְּחֶסֶד וְאֱמֶת
יִכָּסֵּר עֵזוֹ וּבִירְאֵת יְיָ סוֹר מֶרֶע. פְּרוּשׁ, וּבִירְאֵת הַשֵּׁם
לְסוֹר מִן הָרָע אִם יוֹדְמָן לִידּוֹ.³⁵⁷ וּמִלֵּת סוֹר,³⁵⁸ מְקוֹר,
וַיַּעֲדֵד עַל הַפְּרוּשׁ הִזָּה³⁵⁹ מַה שֶׁלֹּא אָמַר וְסוֹר. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר
(תהלים לד, טו) סוֹר מֶרֶע וַעֲשֶׂה-טוֹב, (איוב א, ח) יִרְאֵת אֱלֹקִים
וְסוֹר מֶרֶע, עֲנִינוֹ, שִׁיסוֹר מִן הָרָע בְּהוֹדְמָן לִידּוֹ,³⁶⁰ כִּי לֹא
יֵאמְרוּ אָמַר סוֹר מִן הַמַּעֲשֶׂה, בְּלִתִּי לֵאשֶׁר יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ.

ביאורים

354. ונוצר נפשו. ה' ששומר נפשו בגופו. 355. במדרגה העליונה מן
התשובה. למרות שלא עמד במבחן המעשה. [רבינו מבאר "היכי דמי בעל
תשובה באותו הפרק באותה אשה ובאותו מקום", אין הכוונה שאם לא
בא לידו נסיון כזה לא יוכל להגיע לדרגת תשובה עליונה, אלא אם קנה
בנפשו את מידת היראה בדרגה כזו שאם היה בא לידו נסיון כזה היה
עומד בו - כבר הגיע למדרגה העליונה של התשובה]. 356. וביראת ה'
לסור מן הרע. כלומר, בהגיעו לדרגת יראת ה' אשר בכחה להסירו מן הרע
אם יודמן לידו נסיון כזה כאשר היה בשעת חטאו - גם בזאת יכופר עוון.
357. ומילת סור. בפסוק הזה הוא. 358. מקור. שורש הפועל ולא
ציווי. 359. מה שלא אמר "וסור". בו, שאז היה ענינו דבר נפרד, כלומר,
שע"י שסור מרע (שבא לידו דבר עבירה וניצל ממנו, כדלהלן) גם בזאת יכופר
עוון, ומה שכתב "וביראת ה' סור מרע" משמע דבר אחד וכתבאר לעיל.
360. כי לא יאמרו אמור "סור מן המעשה" בלתי לאשר יקרב לעשותו. לא

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנוֹם לְבָרְכָהּ (קידושין
ל"ט, ב) יֵשֵׁב וְלֹא עֶבֶר עָבְדָהּ, נֹתְנִים לוֹ
שָׂכָר בְּעוֹשֶׂהָ מִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁבֶן דָּבָר
עָבְדָהּ לִידּוֹ ³⁶¹ וְנִצְוֹל הַיְמִינָה.

ג. הָעֶקֶר הָעֲשָׂרִים, ^(כב) לְהָשִׁיב רַבִּים

כב. להשיב רבים מעון
כאשר תשיג ידו...
כי זה מעיקרי
התשובה. וצ"ב,
למה התוכחה הינה
עיקר בתשובה?
והנראה, כי הנה
ידוע מכמה מחברים,
שמה שנאמר שכל
ישראל ערבים זה
לזה (שבועות לט), היינו ערבים ממש, שקשורים זה בזה כמו שלשלת, ואם
אחד חוטא - גורם להכשיל ולמשוך אחרים אחריו... ולכן כששב,
צריך להשיב אף את כל אלו שפשעו וחטאו בגלל חטאיו. וזהו "שובו
והשיבו" גם אחרים בתשובה, וכל כך למה? - כי זה מפשעים! ('קול דודי'
עמ' רכז).

עוד יש מבארים, כי התשובה השלימה הינה איפוא זו אשר אינה מסתכמת
בדאגתו של החוטא למחילת חטאיו שלו, אלא כוללת מאמצים מצידו
לתיקון העולם ולהשבת אחרים בתשובה. כי באופן זה, מגלה בעל התשובה
כי רצונו בקיום רצון הקב"ה, וכי חס הוא על כבוד קונו - אשר על כן הינו
משתדל להשיב אחרים מעון בכדי שלא לגרום צער כלפי שמיא רח"ל. כשם
שבן נאמן עושה כל שאלא ידו בכדי למנוע כל צער מאביו, ובכלל זאת הוא
משתדל למנוע מאחרים לעשות ולפעול כנגד רצונו, כך על בעל התשובה
לגלות ולהוכיח כי מעתה הינו בן נאמן לאביו שבשמים, ומחמת כן הינו
משתדל לגרום לכך שכל באי עולם יעשו רצונו יתברך בלב שלם, ולסלק
כל צער מלפניו - על ידי השבת החוטאים אליו, שהרי הקב"ה מלך חפץ
בתשובה הוא.

לעומת זאת, אם אין החוטא דואג להשיב אחרים בתשובה, וכל חפצו

ביאורים

שייך הביטוי "סור מרע" אם לא באופן שיש לו אפשרות לעשותו, כלומר
שבא לידו דבר עבירה. ³⁶¹. וניצול הימנה. התגבר על יצרו ולא חטא.

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

אינו אלא לתקן את **מַעוֹן כְּאִשֶּׁר תִּשְׁיֵג יְדּוֹ, שְׁנֵאמַר**
עצמו - הרי שבכך
הוכיח וגילה דעתו כי אינו דואג לכבוד שמים אלא לכבודו ולטובתו
שלו בלבד, וברור שתשובה מעין זו, אשר אינה נובעת מרצון כנה
לעשות נחת רוח לפניו יתברך, אלא רק מתוך רצונו של החוטא להסיר
כל טענה אפשרית מעליו - אינה התשובה המעולה ביותר ('בשערי
התשובה').

בספר 'קול דודי' (עמ' רכז) כתב כמה נקודות בענין התוכחה, וז"ל: אמנם
אף שהתוכחה מעיקרי התשובה היא, צריך לדעת שענינה דק מאד, וחובה
על האדם לעשותה בשימת לב מיוחדת, כי סכנתה רבה עד מאד ועלול הוא
להכשל בה.

הנה כתוב בתורה "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", ואמר
הגרי"ל חסמן זצ"ל, שכשאדם מוכיח את חברו, צריך הוא להוכיח את עצמו
- יחד עם עמיתו, להעלות את חברו - יחד עמו. וזהו שנאמר "הוכח תוכיח
את עמיתך ולא תשא עליו חטא", "את" מלשון "עם", שלא תשא עליו לבד
את החטא, אלא אתה - עם עמיתך!!

אם אינך עולה אתו ביחד, אלא רק מוכיח אותו ותו לא, הרי זה כאילו שהנך
לוקח אותו וזורק אותו כלפי מעלה, שיכול הוא ליפול עליך ותתרסקו
שניכם יחדיו!!!...

גם יבואר הפסוק "לא תשא עליו חטא", "תשא" - מלשון הגבהה והתנשאות,
שלא תגביה החטא יותר ממה שהוא...

עוד יש להתבונן בנקודה נוספת בענינה של תוכחה, שיכול האדם להכשל
וליפול בה אם אינה עושה אותה כהלכתה. והוא עפ"י מה שאמר הגרי"ל
חסמן זצ"ל בענין התוכחה, שהנה התוכחה הלא היא קרובה ללשון-הרע,
שהמוכיח "מטפל" בחסרונותיו של חברו, וכל ההבדל הוא רק שבתוכחה
כוונתו להצילו, משא"כ בלשון-הרע כוונתו להפך, להכשילו. וא"כ נמצא,
שתוכחה יצאה מכלל לשה"ר רק במקום שהמוכיח באמת חס על כבודו
של זה שמוכיחו, ואינו מוכיחו אלא לטובתו. אבל אם מוכיחו בצורה שאינה
ראויה כגון שמוכיחו ברבים, הרי שלא חס על כבודו ואינו מתכוון לטובתו,
שהרי אינו מתחכם להצילו מבזיון, וא"כ חזר דינו כמספר לשה"ר!! ('קול
דודי' עמ' רכז).

(יחזקאל יח, ל) ³⁶² שובו והשיבו מכל-
פושעים, ³⁶³ למדנו כי זה מעקרי
התשובה. ונאמר (ויקרא יט, יז) הוצת
תוכית את עמיתך ולא תשא עליו
חטא. למדנו, כי אם לא יוכיחנו,
³⁶⁴ יענש על חטאיו. ודוד עליו
השלום ³⁶⁵ אמר במזמור התשובה
(תהלים נא, טז) ³⁶⁶ אלמדה פושעים

כג. אלמדה פושעים
דרכיך וחטאים אליך
ישבו. הרי לנו כי
תשובתו של בעל
התשובה תושלם -
אם ילמד תועים בינה
וישיב את החוטאים
אל אביהם שבשמים,
והוא הוא העיקר
העשרים בו חתם
רבינו יונה את רשימת
עיקרי התשובה כולם.
אכן, מן הנותן טעם
להדגיש, כי את העיקר הלזה - מנה רבינו יונה אחרון... שכן אל לו לבעל
התשובה בראשית דרכו להקדיש מאמצים ומשאבים לתיקון זולתו...
בתחילה עליו להשקיע את כל כוחותיו בהשלמת תשובתו שלו, ורק לאחר
שישלים את עיקרי התשובה כולם עד לאחרון שבהם, וינקה את נפשו עד
אשר תטהר לפני אלוקה - רק אז מגיעה השעה בה יכול הוא ואף צריך
לעשות ולפעול לתיקון זולתו... ('בשערי התשובה').

ביאורים

³⁶² שובו והשיבו. שובו אתם והשיבו אחרים (רש"י). ³⁶³ למדנו כי זה
מעיקרי התשובה. כי הבעל-תשובה עושה כל התחבולות להתקרב אליו
יתברך, ומעתה מסור הוא לה' בכל לבו ונפשו, ולא די לו במה ששב בעצמו,
עוד רצונו עז להשיב רבים מעון. וכל זה כדי לתקן את העבר שלו תיקון שלם
(פתח השער). ³⁶⁴ יענש על חטאיו. ז"ל הרמב"ן (ע"ה"ת ויקרא יט, יז): "ולא
תשא עליו חטא" שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו. ולזה יטה
לשון אונקלוס שאמר 'ולא תקבל על דיליה חובא', שלא תקבל אתה עונש
בחטא שלו". ³⁶⁵ אמר במזמור התשובה אלמדה וגו'. למדנו שזה מעיקרי
התשובה. ³⁶⁶ אלמדה פושעים. כשתסלח לי אלמדה פושעים וחטאים
דרכיך שאתה נושא עון ופשע וישבו אליך ואתה תקבלם (רד"ק). במלבי"ם

דרכיך וחטאים אליך ישובו.

ביאורים

ביאר: 'אלמדה פושעים דרכיך' - הפושעים שהם החוטאים מצד מרד לא
מצד התאווה כי הם יחשבו לרוב שדרכי ה' והנהגתו לא טובים וימרדו בו,
אלמדה אותם את דרכיך שהם מלאים טוב וחסד וע"י כן ישובו בתשובה.
'וחטאים אליך ישובו' - שהם מצד התאווה, להם אין צריך לימוד, כי סיבת
החטא אינה מחמת חסרון ידיעה, רק ע"י שיראו שאני גובר על תאוותי
ושבתי בתשובה וכו', גם הם יכניעו תאוותם וישבו אליך.

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכן, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר להיות חלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתי"ם, 230 שיעורי תורה, 18 מדשיות וסמינרים - **25,000 לומדים** ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומית!

הצטרף אף אתה למהפכת המוסר, בלימוד יומי של כ - 10 דקות!

ארחות יושר

ארחות צדיקים

מסילת ישראל

שערי תשובה

"ארחות יושר"

הארגון אשר חרט על דגלו את ענין **הפצת המוסר** אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרת לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

עלוני המועדים

מופצים לרגל מועדי השנה ומחולקים בעשרות אלפי עותקים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים"

המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - מדור נושא פרסים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

עלוני המועדים

פרק בעניני תפילה | פרק בעניני כבוד אב ואם - לבנות הסמינרים

פרקים בעניני תורה - לרגל סיום השי"ס העולמי

קובץ המחולק למדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - לימי בין הזמנים

ספר "ארחות יושר"

ספר "ארחות צדיקים"

ספר "מסילת ישרים"

עד עתה, בוארו וחולקו הספרים: **"ארחות יושר"** למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א **"ארחות צדיקים"** ו**"מסילת ישרים"** לרמח"ל. כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות החוברות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן הספרים נאגד תוכן החוברות יוצא לאור בספר מהודר.

